

הלאת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "זירא" (ובו י"א עניינים בניאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"בזמרנג" (בעין הסערה)

פרק ל"א בנתיב היסורים.

שני מאמרי זיכרון על מו"ר ראש גולת אריאל הגאון האדיר רבי ברוך מרדכי אזרחי זצוק"ל בסוף.

של שחר, לפיכך הבין יצחק שאברהם חייב יהיה להקריב עליו תמיד של שחר שטעון שה לתמיד של שחר, לפיכך שאלו ואיה השה לעולה כדי לחנוך את המזבח.

אלא דלפי זה יש להבין, היאך סבר אברהם לחנוך את המזבח בלא שה? ומה תשובה ענה ליצחק "אלוקים יראה לו השה לעולה בני"?

ברם איתא בילקוט שמעוני (רמז צ"ט) אותו היום שהעלה אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח, תיקן הקב"ה שני כבשים, אחד בשחרית ואחד בין הערביים וכו', וכל כך למה? בשעה שישראל מקריבין תמידין על המזבח וקוראין את המקרא הזה, צפונה לפני ה', זוכר עקידת יצחק בן אברהם".

מבואר בזה דעתה נתחדש דין חובת ההקרבה של שני תמידים שחרית ובין הערביים ולא קודם לכן. (ולפי"ז צ"ל דיצחק סבור היה דמעיקרא כבר היה החיוב וצריך לחנוך את המזבח עם שה לעולה ואילו אברהם ענה לו שהחיוב הזה יתחדש רק לאחר העקידה, אבל קודם לכן יכול הוא להקריב איזה קרבן שירצה וזה אלוקים יראה וגו').

ובדרך נוספת יש לפרש, ונקדים לזה תמיה נוספת [על פסוק ו'] "ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו" מפני מה נקראו העצים בשם "עצי עולה", דאפילו אם נימא דהקרבן של אברהם הוי קרבן עולה וקרבן עולה טעון עצים, ברם אין

(א) מנין ידע יצחק שצריכים שה לעולה (מתורת מרן הגרי"ז זי"ע)

איתא בפרשה (פ"ב כ"ב פס' ז') "ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה".

יש להבין מניין ידע יצחק שאברהם אבינו עומד להקריב קרבן עולה והלא איכא מ"ד בגמ' זבחים (דף קט"ז ע"א) דלבן נח מותר להקריב שלמים בבמה, אי"כ אפשר שעומד אברהם להקריב שלמים?

ונראה לכאורה דאת זה הסיק מזה שנטל אברהם עצים רבים להקרבה ואם היה זה שלמים לא היה צריך להקריב רק את האמורים ולא היה צריך לזה כל כך הרבה עצים, ע"כ הסיק שעומד הוא להקריב קרבן שעולה כליל וצריך להרבה עצים. ולמ"ד דסובר דבן נח מקריב עולות ואינו יכול להקריב שלמים אתי הדברים שפיר טפי. אבל עדיין יש לשאול דמניין היה לו שיקריב שה ודלמא יקריב שור לעולה?

ואמר בזה מרן הגרי"ז הלוי זי"ע לפי דברי הגמ' במנחות (דף מ"ט ע"א) "אין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר" ואיתא ברמב"ם (פ"ב מבית הבחירה ה"א א') "המזבח מקומו מכוון ביותר וכו' ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר לך אל ארץ המוריה וכו'" עכ"ל. הרי לן מדברי הרמב"ם דהמזבח שנעקד עליו יצחק תורת מזבח עליו ואינו במה ועל כן חייבים היו לחנוך בתמיד

(ב) למה צריכים היו לעקוד את יצחק על גבי המזבח? (מתורת מרן הגרי"ז הלוי זי"ע)

איתא בפרשה (פרי כ"ז פס' ט') "ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים".

יש לחקור למה הוצרך אברהם אבינו לעקוד את יצחק, האם היה זה חלק מהמצווה של ההקרבה או שהיה זה אמצעי למנוע ממנו שיתנגד להקרבה?

והנה איתא בילקוט שמעוני (רמז ק"א) "אמר לו יצחק, אבא אסרני בידי וברגלי שהנפש חצופה, שלא תראה המאכלת ואפסל מן הקרבן, בבקשה ממך שלא תעשה בי מום" משמע שיצחק הוא זה שדרש את העקידה כדי שלא יירתע מפחד השחיטה ויגרום לעצמו על ידי זה שהמאכלת תעשה בו מום בטרם שהשחיטה תחול, ולפי זה לא היה זה חלק מקיום המצוה רק מניעת הפסול בקרבן.

אך עדיין לא ברור כלל למה הוצרך אברהם לעקוד את יצחק בטרם העלהו על גבי המזבח והלא יכול היה לעקוד אותו על גבי המזבח בטרם השחיטה ובזה לא היה צריך לטרוח כל כך?

וביאר בזה מרן הגאון מהרי"ל דיסקין זי"ע דהייתה מצוות העלאת המזבח, והנה אם היה אברהם מעלה אותו על גבי מזבח לא היה נחשב שאברהם העלהו שהרי חי נושא את עצמו ואם כן היה זה נחשב כאלו יצחק העלה את עצמו והייתה חסרה מצות ההעלאת של אברהם, לפיכך עקד אותו למטה כדי שיהיה קיום מצות העלאת כי בכפות אין חי נושא את עצמו כדאיתא בגמ' דשבת (דף צ"ד ע"א) עכת"ד.

והוסיף על כך מרן הגרי"ז הלוי זי"ע על פי מה שביאר מרן הגרי"ח זי"ע דהייתה ביצחק קדושת עולה לפיכך נצטווה בו לעשות עבודת העלאת קודם השחיטה. וכיון שהייתה בו עבודת העלאת לפיכך היה צריך לבטל את

על העצים שם קרבן עולה ואין לכנותם בשם עצי עולה?

ונראה לפרש על פי דברי הילקוט שמעוני הנ"ל (רמז צ"ט) "אמרו אותו היום שהעלה אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח תיקן הקב"ה שני כבשים, אחד בשחרית ואחד בין הערבים, שנאמר את הכבש האחד וגוי וכל כך למה? שבשעה שישראל מקריבין תמידין על המזבח וקוראין את המקרא הזה צפונה לפני ה' זוכר עקידת יצחק בן אברהם וכו" עיי"ש.

וצריך להבין מה עניין העקידה לקרבן התמיד, למה הביאה העקידה את הקרבת שני התמידים? ונראה לומר דזה שנצטווה אברהם אבינו להעלות את יצחק לעולה לא היה בתורת עולה גרידא אלא הטעינו לעשותו עולת תמיד (וקרבן ציבור טעון שני גזרי עצים) ולפיכך שפיר מובן למה הוזכר בפסוק שנטל אברהם עצי עולה כיון שהם היו שני גזירי העצים ששייכים לעולת התמיד ובלעדיהם חסר בדין הקרבן, כדמוכח מגמ' במנחות (דף פ"ט ע"ב) דרצו לומר דכל תמיד של שחר ששחטוהו שלא לשמה יהא טעון שני גזירי עצים בכהן אחד שאם אי אתה אומר כן פסלתו.

חזינן בזה ששני גזירי עצים שייכים לעצם הקרבן עצמו ועל כן ודאי כשנצטווה אברהם אבינו להביא את יצחק כעולת תמיד הוצרך לזה גם לשני גזירי עצים ששייכים לקרבן בחפצא ולפיכך כתיב [בפסו' ג'] "ויבקע עצי עולה" דחייב היה להביא עם הקרבן גם עצי עולה.

ומהשתא מובן שפיר היטב מהיכן ידע יצחק שאברהם אביו עומד להקריב קרבן עולה וצריך לזה שה בדווקא, מעצם בקיעת עצי עולה, מזה הסיק שאברהם עומד להקריב עולת תמיד שצריכה לעצי עולה ממילא צריכים להביא עמו שה, לפיכך תמה יצחק אם רואה אני שיש בידך אש ועצים שמיועדים להקרבת עולת התמיד ולזה צריכים שה אי"כ היכן הוא השה? (אך לפי"ז צ"ע מה ענה לו על כך אברהם)

עוד ביאר בזה מרן זי"ע על פי מאי דאיתא במס' תמיד (דף ל' ע"ב) "לא היו כופתין את הטלה אלא מעקדין אותה" וביארו במפרשים שלא היו כופתין אותה יד ביד ורגל ברגל, אלא מעקדין אותה יד ברגל כעקידת יצחק.

ואמר מרן דכדי למנוע את חי נושא עצמו די היה אם עוקדים יד ביד ורגל ברגל אבל כשעוקדים יד ברגל מונעים חשש מום בעת הפרכוס וכמו שכתב רש"י "ויעקוד ידיו ורגליו מאחוריו הידיים והרגלים ביחד היא העקידה".

ודבר זה ביקש יצחק מחשש שמא יארע בו מום, ובזה מובן למה מזכירים בתפילות ר"ה את ענין העקידה והלא לא זה היה עיקר הניסיון אלא ההקרבה עצמה, אלא היה בזה תוספת זכות שיצחק מצד עצמו ביקש לעשות הכל כדי שהקרבתו לא יפסל, וזו היא זכות גדולה שלא רק שלא עיכב את המעשה אלא עוד ביקש שהמעשה יהיה בשלימות גמורה ודו"ק.

מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א

(ג) למה השתחוו הערביים לאבק רגליהם.

יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם (יח, ד)

פירש רש"י: "כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו", ומקורו בב"ר פ"נ, וכע"ז איתא בגמרא ב"מ פ"ו ע"ב: "יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם, אמר רבי ינאי ברבי ישמעאל אמרו לו וכי בערביים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם, כבר יצא ממנו ישמעאל", ופירש"י שם: "ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. שלא יכניס עבודה זרה בתוך ביתו, שהערביים רגילין להשתחוות לאבק רגליהן, והן נדמו לו כערביים. כבר יצא ממנו ישמעאל. ממך יצא הרגיל לעשות כן".

וכתב המזרחי: "ומפני שכל הלומדים תמהים על זה, היאך אפשר להיות שישתחוה שום אדם לאבק שעל רגליו, שהוא הפחות

מציאות חי נושא את עצמו משום דהוי פסול בעבודה ולפיכך בעי עקידה.

ברם יש לעיין בזה, דלפי זה הרי חייב היה אברהם לעקוד את יצחק כדי לקיים את מצוות ההעלאה, ואילו מדברי הילקוט שהבאנו לעיל משמע דלא היה בזה כל מצוה?

(לכאורה אפשר היה לומר בזה כי בשביל המצוה היה עליו לעקוד אותו רק כדי להעלותו ותיכף לשחרר אותו מהעקידה ובזה היה מגדיל את הניסיון גם אצל יצחק עצמו שאז תהיה המצוה שלימה גם מצידו, שכשהוא כפות נראה הוא משולל בחירה ברם יצחק חשש שמא יפסל ופיכך ביקש שיותיר אותו עקוד, אלא שפשטות לשון הילקוט אינו מורה כן וצ"ב).

ומרן הגרי"ז זי"ע רצה לומר דאיכא נפקמ"נ בזה, דאם כדי לקיים מעשה העלאה סגי בזה כפיתה מועטת (וגם בזה כבר בטל דין של חי נושא עצמו) ויצחק ביקש שאברהם יעקדנו באופן שלא יוכל לזוז כדי שלא יעשה בו מום, כדי שלא יפסל הקרבן. ואין לפי"ז כל סתירה בין הילקוט לדברי המהרי"ל והגרי"ח.

ודקדק מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי זצוק"ל דכדברי מרן זי"ע מדוייק בלשון המדרש רבה (נ"ו ח') "אמר ר' יצחק בשעה שביקש אברהם לעקוד את יצחק בנו אמר לו, אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך ושמא תפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן, אלא כפתני יפה יפה, מיד ויעקוד את יצחק". מוכח שאברהם כבר עמד לעשות עקידה עוד טרם בקשת יצחק ומה הייתה א"כ בקשת יצחק והלא אברהם עומד עתה לעוקדו, אלא ע"כ דמדן עקידה די היה בכפיתה מועטת כדי שיוכל לקיים בו מצוות העלאה (ויתבטל בזה חי נושא את עצמו) אבל יצחק לא היה לו די בכך כי חשש שירתיע, לכך ביקש שיוסיף בו בקשירה כדי שלא יזוז ממקומו ובכך ימנע את פגימתו כקרבן.

אטאמן שהמציא אפיקור פילסוף יוני, והפילסוף לייבניץ גרמאניי חיזק את השיטה הזו במסמרים נטועים ע"י חכמת המעטעמאטיק, ובעיון שפינאזע שהכריחם עפ"י חכמת המעטעמאטיק, וזהו שהיו משתחווים להם, זיי האבן זעך גיבויגין צו דער שיטה, וזהו עבודה זרה גמורה שהיא כפירה בתורה. ולכן אברהם אבינו שהיה קדוש ומקודש מרוחק מאד מתאות נשים, אם כן התחייב שיהיה מרחיק השיטה הלזו, שלא להכניס אפילו, כדין עבודה זרה גמורה, שהעבודה זרה היא היא האמנה במורגש המושכל הגופי, וזהו מטבע הכלבים, אבל לוט שנאמר בו וישא את עיניו וירא את כל כיכר הירדן, דרשו בגמרא הוריות יו"ד ע"ב כל הפסוק על שם עבירה נאמר, וישא לוט ותשא אשת אדוניו את עיניה וכו', עיי"ש, והנה הוא לוט לא הרחיק מאתנו ענין המשגל, והיה אוהב האישות שהוא תכלית חומר גוף וגשם, שזהו ענין עבודה זרה מעטעמאטיק, ולכן אמר לינו ואחר כך ורחצו רגליכם, ולא הקפיד כלל על עבודה זרה, שלא למד צדק ענין תורה שבע"פ, ורק דבר שהוא טוב לבריות, להכניס אורחים, ובזה יצדק הכל בכל מכל".

ואמנם לא ירדתי לעומק דבריו כי איני מכיר כ"כ את העניינים המדעיים שהזכיר, אך כיון שהוא דומה קצת לדברי הרא"ם הבאתי לתועלת המעיינים. רק זאת אוסיף, שלפי מה שכתב שענין זה קשור מאוד לתאות עריות, מבואר למה דוקא הערביים היו שטופים בעבודה זרה זו של האבק, שהוא היסוד של כל החומריות. כיון שהם נודעים בתאוות החומר שלהם, שהם עם הדומה לחומר, שביאר המהר"ל (גבורות ה' פכ"ט) שהוא הבעל חיים הנוטה ביותר אל החומר, וכ"כ הרמח"ל (אוצרות רמח"ל עמ' רא) שהחומר הוא סוד החומריות, וכ"כ הגר"א שחומר הוא היצר התאוני. והם הפסולת של מדת החסד של אברהם, ולכן פרוצים בעריות שנאמר בהם 'חסד הוא'.

ומזה יש ללמוד לדידן, שכדי להתגבר על קליפת ישמעאל שעמדה עלינו בחטאתינו, עלינו להתגבר על יצרא דג"ע ולא לתת לו מקום ואחיזה בלבבינו.

שבנמצאות, נראה לי לתת טעם על זה, שמפני שהקדמונים מהפלוסופים היו מאמינים שכל הנמצאות כלם מורכבים מהעצמים הפרדיים שהם האבק, ושבתבורם יתהוו כל הנמצאים ובהפרדם יפסדו, ושאינ מנהיג זולתם רק הם עצמם האלוהות, כמו כת אפיקורוס וסיעתו, והאבק נמצא תמיד ברגלי הולכי דרכים, הוכרח אברהם אבינו עליו השלום לתת להם מים לרחוץ טרם הכנסם בביתו כדי שלא יכנסו בביתו עם האבק שהיו משתחווים לו לשום אלהות, לא שהיו משתחווים לאבק שברגליהם ממש".

וביפה תואר על הב"ר (נד) כתב: "ולפי האמת אין צורך לכל זה, כי כמה מיני ע"א היו בימים הראשונים חוץ מההקש, כמשתחוה לבהמה חיה ועוף וזבוב, וענינים פחותים, וכמה עבודות פחותות כפעור ומרקוליס, שהיתה מגמתם לאיזה כוכב, בחשבם להפיק רצון מאתו בעבודה ההיא. וכן המשתחווים לאבק רגליהם, אפשר חשבו להוריד שפע אי זה כוכב על ידי זה, ומה לנו לבקש טעם לכסילים".

ונראה בדעת הרא"ם, שהעמים הקדמונים לא היו כסילים כלל, וכמו שביאר הרמב"ן (שמות כ ב-ג) בארוכה שעובדי הע"ז הקדמונים לא היו שוטים אלא חכמים להרע, והיו בקיאים בענייני המלאכים והשדים והכוכבים והמזלות, ועבדו אותם. ובדרשות ר"י בן שועיב (פרשת מטות מסעי) כתב: "כי קצתם היו עובדין לשרי המזלות ולמזלות ולשמש ולירח, כי בעבודתם היו מוצאים הצלחה, כמו שאמר לירמיה ונשבעת חי ה', כי היו יודעין כח השמש בתבואות וכח הירח במים ובנהרות, וכמו שהיו אומרים אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי". ועל כן שפיר תמה הרא"ם מה ראו על ככה לעבוד לאבק שהוא הפחות שבנמצאות.

ובספר אוצר אגרות קודש (להג"ר חיים אברהם דוב בער לוין זצ"ל, המכונה המלאך) מכתב רע"א כתב כעין דברי הרא"ם הנ"ל, בתוספת נופך ועומק רב. וז"ל:

"והנה הערביים שמשתחווים לאבק שברגליהם, האבק הוא ענין חכמת הטבע בכלל, שהנושא הוא הם העצמים הפרדיים הנזכר במורה הנבוכים שהם חלקים בלתי מתחלקים הנקרא

אנשי מיכ"א למשמעתו עד שנשבע להם שלא יסיר עבודת מרקוליס².

והנה איתא בירושלמי ע"ז פ"ד ה"א "אי זו היא מרקוליס כל שהוא סג את הים ואת הדרכים", ובתו"כ בהר פרשה ו': "לא תקימו, אילו המרקוליס שעל גבי הדרכים", מבואר שעובדי המרקוליס היו מקפידים לעשות את הע"ז הזו בסמוך לים או בסמוך לדרכים.

ומה שעשאוה על יד הים ביאר בצ"פ על התורה פ' שופטים (יז ג) שהוא משום שהישמעאלים היו עובדים למים כדאמרינן בתענית (ה:): "קדריים עובדין למים" (קדר הוא

² כוונתו שמייסד דת האיסלאם הידוע דרש מבני עירו מכה לקבל את הדת החדשה אשר בדה מלבן, ובתחילה גירשוהו מהעיר, ואחרי כמה שנים שב אליה עם צבא גדול ממאמיניו ודרש מהם לקבל את דתו, ולא אבו לקבלה עד שנשבע להם שיוכלו להמשיך בפולחני הע"ז שלהם כמנהגם, רק שמכאן ואילך יעשו את הדברים לשם שמים ולא לשם הע"ז [כמו שכתב בשו"ת הרמב"ם שם שחכמיהם טרחו למצוא טעמים חדשים לזריקת האבנים, יש מהם אומרים שכוונתם להשליך אבנים בפני השטן לערבבו, ויש אומרים שכוונתם להשליך אבנים על הצלם לבזותו, ויש אומרים מנהג הוא], וכך נוצרה דת כלאים מוזרה, שבה עובדים את השם יתברך יחד עם פולחני הע"ז אשר שנא ותעב.

[וכן ידוע שמטעם זה נשתלבו בנצרות הרבה פולחנים מתועבים של עובדי הע"ז הקדומים, כיון שהגויים שקבלו את הנצרות היו אדוקים בפולחניהם הקדומים ולא אבו לעזבם, ולכן נתפשרו עמם אבות הנצרות שיוכלו להמשיך במנהגייהם הפסולים רק 'ידביקו' להם סיבות חדשות. וכנראה משום זה העבירו את השבת ליום ראשון שהיה חשוב אצל הרומאים משום שהוא מיוחד לחמה כידוע (עי' רש"י ברכות נ"ט ע"ב ושבת קכ"ט ע"ב), וכן נקרא יום ראשון בלעז סאנְדֵי = יום שמש). ומטעם זה גם כן קיבלו הנוצרים את לוח השנה השמשי שהיה נהוג אצל הרומאים עובדי השמש, ואת ראש השנה שלהם הפכו ל'חג המולד' וכו'].

אך אלה וגם אלה בחשיכה יתהלכו, ולא ידעו ולא יבינו שהבורא ית' מתעב ושונא את כל מעשי הע"ז, כאמרו יתעלה "בחוקותיהם לא תלכו", וכאמרו "ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלקיך", וכשיצאו בני ישראל מטומאת מצרים רוב המצוות שקיבלו היו ממש ההיפך הגמור ממנהגי הע"ז שהורגלו בהם עד אז, כמו שהאריך הרמב"ם במו"נ ח"ג, ונצטוונו לאבד את כל הע"ז ולשרש אחריהן, ואסור ליהנות מהן, ואף אסור להזכיר את שמם.

ובשל"ה (פרשת וירא תורה אור ה) כתב: "ולכאורה הוא שגוען מהם להשתחוות לאבק שברגלים, אמנם הענין הוא שהיו עובדי החמה, על כן הם מכבדים מה שהוא זכר לחמה, כי בסיבת החמימות מתרבה האבק בעולם, כנודע. כך שפט אברהם בשכלו שהם או זה או זה, ואינם בני אדם אחרים, דלא היו מוסרים עצמם לסכנה בחמימות הזה, אבל ערביים עובדי החמה הערו נפשם למות כי החמה אלהיהם".

והמהר"ל בגור אריה כתב: "יש מקשים איך היו עושים אלהות אבק שברגליהם, ואין זה קשיא... ועוד דע כי הערביים הם נוסעים ממקום למקום ואין להם חנייה וישוב רק הם יושבי אוהלים, ולפיכך הם הולכי דרכים ויש להם אבק ברגליהם תמיד, ולפיכך הם משתחווים לאבק שהערביים היו אומרים שהם נתונים תחת שר הדרך, שהרי הם הולכי דרכים תמיד, ולפיכך היו הערביים משתחווים לאבק שברגליהם שהוא אבק דרכים, וכמו שהעובדים למזל טלה היו עובדים לבהמות מפני שהבהמות במזל טלה, כך הערביים מפני שהיו עובדים למזל הדרך לכך היו משתחווים לאבק דרכים שברגליהם". וכ"כ המהר"ל בחידושי אגדות ב"מ פ"ו ע"ב.

והנה ידוע מה שכתב בשו"ת הרמב"ם סי' תמ"ח שלפני שקיבלו הערביים את דת האיסלאם היו עובדים למרקוליס, ולכן עד היום מנהגם לזרוק אבנים על האבן השחורה שבמכה, שכן היתה עבודת מרקוליס בזריקת אבנים כידוע¹.

וכן כתב האבן עזרא בדניאל (יא ל) "כי יש במיכ"א שיקוץ עד היום והוא מרקוליס שאליו יחוגו כל ישמעאל ממזרח וממערב לזרוק אבנים שם... כי זה ידעוהו אבותיו ולא סרו

¹ וראה גם בשו"ת הרא"ש כלל ה' סי' ב' שכתב שיש מחצלת קטנה הנקראת סגאדה בלשון ערבי שדרך ישמעאלים להתפלל עליה ויש בה כמו צורת משקל שחור, ונהגו איסור בטוליטלא להניח מחצלת כזו בבית הכנסת לפי שאומרים שאותה צורה שחורה העשויה בה היא צורת המקום שהולכים לחוג לשם בארצם, וגם יש אומרים שיש בה צורת מרקוליס.

לברר הברורים מן הסטרא אחרא, כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן, שהכניס גרים תחת כנפי השכינה, ואמרו רז"ל שחשדם לערביים, ולזה כשרצה להכניסם תחת הקדושה אמר להם יוקח נא מעט מים, והוא סוד החסדים מים דמו"ס הנשפע לנוק' בזיוג, ועל ידי זה ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ" וכו'.

ואמנם אין לנו עסק בנסתרות שכתב, אך מכלל דבריו אפשר ללמוד שהאבק שברגלים הוא רמז לאחיזת הסטרא אחרא ברגלים, ולפי זה אפשר שמטעם זה היו הערביים משתחווים לאבק שברגליהם, כיון שרצונם היה לעבוד את הסטרא אחרא הנאחז ברגלים. וברוך שהבדילנו מן התועים.

ואפשר לפי זה שגם כל עיקר בחינתה של קליפת ישמעאל היא אבק הרגלים, ולכן עתה בעקבתא דמשיחא אנו סובלים מרורות מבניו וממשיכי דרכו של ישמעאל פרא אדם, כי השיתא אלפי שנים הם כמו קומת אדם, כיודע מענין עולם שנה נפש, וסוף השיתא אלפין הוא כמו העקב של הגוף שבו נאחז אבק הרגלים, שזה כוחו של ישמעאל.

המקום יזכנו מהרה לרחיצת הרגלים בערב שבת, סוף האלף השישי. שאז תפרד ותפרוש מעמנו טומאה זו ותחלוף מן העולם, כאבק פורח וכענן כלה, ובלע המות לנצח. אכ"ר.

הרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א ושמואל בקוראי שמו – עיונים במשנתו של השם משמואל ז"ע

פרשת וירא תרע"א

(ד) כדי לקבל קדושה צריכים להיות
ראויים לזה.

בפרשת השבוע כתוב (בראשית יח, טז):
"וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל-פְּנֵי סְדֹם",
וכתב רש"י: "וישקיפו על פני סדום - כל
השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה
ממעון קדשך (דברים כו, טו), שגדול כח
מתנות עניים שהופך מדת רוגז לרחמים".

אחד מבני ישמעאל כידוע, וכתב הרמב"ם
באגרת תימן שמייסד דת הישמעאלים היה
מזרעו), ומרקוליס הוא הע"ז של המים ולכן היו
עושים אותו סמוך לים.

ובמקום אחר כתוב בשם הצ"פ, שאמר
שהערביים עובדים לירח משום שהם שוכני
מדברות וזקוקים מאוד למים, ולכן עבדו לירח
שהוא ממונה על יסוד המים, כמ"ש הרמב"ם
במו"נ (ח"ב פ"י): "וכן זכרו הפילוסופים שלירח
כח מוסיף ומיוחד ביסוד המים, והראיה על זה
תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח
וחסרונם בחסרונו... ועלה בדעתי כאשר ידעתי
זה, כי אלו הארבעה כדורים המצויירים... יש
לכל כדור יסוד מהארבעה יסודות, הכדור
ההוא לבד התחלת כחות היסוד ההוא לבד,
והוא המניע אותו תנועת ההויה בתנועתו,
ויהיה כדור הירח מניע המים". וכ"כ רבינו בח"י
(כד הקמח פסח ג): "וידוע כי פעולות הירח
במים" ועוד הרבה קדמונים.

ועל פי זה ביאר הצ"פ שם שמרקוליס הוא
הע"ז של הירח, ודבריו מתאימים עם עדותם
של הרמב"ם והאבן עזרא שהישמעאלים עבדו
למרקוליס.

וידוע שעד היום הסמל של הישמעאלים הוא
חצי ירח, וכן לוח השנה שלהם הוא רק על פי
חודשי הלבנה.

אמנם עדיין לא מבואר מדוע היו עושים את
המרקוליס גם על יד הדרכים, אכן ע"פ דברי
המהר"ל הנ"ל מבואר דהוא משום שהערביים
היו עובדים ל"שר הדרך" ו'מזל הדרך' ולכן עשו
את הע"ז שלהם גם בסמוך לדרכים. וכנראה
סברו שהירח ממונה גם כן על הדרכים,
וממילא גם זה שייך לאליל מרקוליס (אמנם
עדיין לא מצאתי כן בקדמונים).

ובספר בית עולמים להגרי"א חבר (על האדרא
רבא, קלב:) כתב: "וזהו סוד רחיצת מים בע"ש
להפריד מהם הסטרא אחרא כמ"ש בכוונות
רחיצת רגלים בערב שבת, וזה סוד רחצתי את
רגלי כו', שהנוק' רגליה יורדות מות וכשעולה
מן הסטרא אחרא אז רוחצת רגליה ע"י
החסדים שמבסמים הדינים. וז"ש אברהם
אבינו ע"ה יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם
והשענו תחת העץ, כיודע שמדתו של א"א היה

שמעלת משה רבינו היתה עצומה מאוד עד שהיה יכול להתקרב אל השי"ת עם מחיצה אחת בלבד [כמו שהאריך הרמב"ם (שמונה פרקים פרק ז)].

מעתה מבוארים דברי השם משמואל היטב, שכאשר השי"ת מתחבר אל האדם באופן שהוא למעלה ממדרגתו, ממילא מתבטלת אפשרות החיים שלו, כיון שאז אין כוח במחיצה להפסיק ולחצוץ בין האדם לבין האור אין סוף של הבורא, והאדם מתבטל מחיותו ונכלל בתוך אותו האור עד לביטול מציאותו. [וזוהו מה שקרה לנדב ואביהוא שהקטירו קטורת, שהקטרתה יוצרת חיבור בין העולמות, ולא היה כוח בגופם לקבל את כל האור והם התבטלו ויצאו מגופם, כמו שהאריך האור החיים הקדוש שם].

וכן ביארו בספרי החסידות (תולדות יעקב יוסף פרשת בא; תפארת שלמה רמזים לפורים ועוד) את אופן מיתת הבכורות במכת בכורות. שבפסוק כתוב (שמות יב, יב): "וְעִבְרְתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלֵילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", ופירש רש"י: "כמלך העובר ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין". ולא ברור מה כוונת רש"י לומר בזה. וביארו שכוונתו לומר שההעברה עצמה היתה סיבת המיתה. על ידי שהקב"ה עבר בכבודו ובעצמו בארץ מצרים, לא יכלו הבכורות של מצרים לסבול את גודל שפעת האור והם התבטלו מחיותם ומתו. והטעם שרק הם הרגישו את אותו אור הוא לפי שבבכורות היה ניצוץ קדוש יותר משאר מצרים, ואותו ניצוץ הרגיש את תוספת האור. וזהו הביאור בדברי הגמרא (ע"ז ג, ב): "דאמר רבי שמעון בן לקיש אין גיהנום לעתיד לבא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאין בה". והיינו שהצדיקים שהכינו את עצמם נהנים ומתרפאים מתוספת האור של השי"ת, ואילו הרשעים שגדולה המחיצה בינם לבין השי"ת נידונים

והדברים צריכים ביאור, למה באמת כל השקפה היא לרעה. מה יש באותה השקפה שגורמת לדבר רע, למה השקפה היא מדת רוגז.

וכתב השם משמואל: "פירוש הדברים הגיד כ"ק אבי אדומו"ר זצללה"ה דענין השקפה שהוא לרעה י"ל הטעם דהגשמי אינו סובל את הרוחני כי אם במידה ובמשקל, וכאשר נתוסף רוחני יותר מכפי המדה שבכוח הגשמי לקבל, אז הרוחני מבטל את הגשמי, כענין שבירת הכלים כידוע. וזה שאמרה אשתו של מנוח (שופטים יג, כב) מות נמות כי אלהים ראינו, כי שפטה בעצמה שאיננה ראויה לראיית המלאך עיין שם. וזהו ענין כל השקפה שהיא לרעה דהשקפה היא חיבור, וכענין שכתוב (תהלים קד, כט) תוסף רוחם יגעון".

מבואר מדבריו בביאור דברי רש"י שהשקפה היא לשון חיבור, אלא שבשביל להתחבר עם השי"ת בלי להתבטל בתוך האין סוף, צריכים מחיצה וחציצה. כמו שאמר הקב"ה למשה רבינו (שמות לג, כ): "כִּי לֹא יֵרָאֵי הָאָדָם וְאֲנִי, כיון שאין ביכולת בשר ודם להתחבר יותר מדי אל האין סוף. וביאור עומק הדבר הוא שהנה כנודע אצל המקובלים, בשעה שברא הקב"ה את עולמו הוצרך לצמצם את אורו כדי שיהיה מקום לבריאת העולם. כי הרי בתוך אין סוף לא שייך לחלק בין צד ימין לצד שמאל, ובין פנים לאחור, ואין מושג של מקום וזמן. לכן הוצרך הקב"ה לעשות צמצום, ורק הצמצום הזה הוא שיצר את האפשרות והתשתית לבריאת העולם. [ואין כאן המקום לדון אם הצמצום היה כפשוטו או לא, כי עומק הענין נכון לפי כל הדעות].

נמצא שבעוד שנראה בהשקפה ראשונה שיש חיסרון בצמצום, ושהמחיצה בין השי"ת לברואיו היא חיסרון. לאמיתו של דבר יש בה מעלה, כי רק היא מאפשרת חיים בעולם הזה בלי התבטלות מוחלטת והתכללות בתוך האור האינסופי. אלא

יותר ומזה עצמו בא החורבן. וזה עצמו שכתב הרמב"ן שנחלת ה' אינה מקיימת עוברי עבירה, דהטעם דמאחר שיש שם אלקות תמיד ששופעת שם כמאמר הכתוב (דברים יא, יב) תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה וגו' ממילא מקיאה את עושי הרעה, שהרי הם הפכים לקדושה, ע"כ אינם סובלים את הקדושה והקדושה פועלת בהם לרעה ולחורבן". יוצא אם כן, שהפיכת סדום היתה על ידי תוספת קדושה שהתרבתה באותו מקום, עד שלא היה יכולת לאותו מקום להכיל את אותה קדושה והוא התבטל מן העולם. ולפי זה הטעם שכתבה התורה מילת השקפה היא לגלות את אופן מיתת אנשי סדום.

הגאון רבי צבי כהן שליט"א

ה) מצות צדקה בבני נח

זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' (יח כ)

הנה סדום ועמורה נכשלו בהרבה עבירות, ומכל מקום כתבו הראשונים (רבינו בחיי כאן ורמב"ן לעיל יט ב) שעיקר העונש בא להם על ביטול מצות צדקה, ולמדו כן מהפסוק (יחזקאל טז מט): "הנה זה היה עון סדום אחותך, גאון שבעת לחם, ויד עני ואביון לא החזיקה".

וז"ל רבינו יונה בשערי תשובה ש"ג: ויש אנשים רבים בהמון העם חושבים, כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש זולתי בעבירות שיש בהן מעשה, וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא טהור מחטוא במעשה, ובדרך העבירות לא הלך, וחדל מעשות מצות ומעשים טובים. על כן אנו חייבים להודיע תועי רוח בינה וכו', ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות, כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות, ואם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול הצדקות, שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' ע"כ.

ולכאורה יפלא הדבר, למה נענשו אנשי סדום על המנעות מעשיית צדקה, והרי מצות צדקה ניתנה לישראל ולא לבני נח, ואינו בכלל שבע

באותה חמה. כיון שאין הם מסוגלים לקבל את כל תוספת האורה הזו. [ויש שביארו בזה את כוונת דברי חז"ל (ברכות נח, א ועוד) "נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות", ואת מה שאמרו (שבת לג, ב; ב"מ נט, ב) שכל מקום שנתנו בו עיניהם מיד ניזוק, שזהו מאותו טעם. הראיה שאבה את כוחות הקדושה שהיו באדם או בחפץ ועל ידי זה התבטלה חיותם וקיומם].

אלא עדיין צריך ביאור, למה ההשקפה שמופיעה במתנות עניים היא ברכה. והלא לכאורה עדיין יכולה ההשקפה לבטל את הכוח הגשמי. ומבאר השם משמואל: "חוץ מהשקיפה כו' מתנות עניים כו' דכתיב (ישעיה נז, טו) אשכון ואת דכא, ועני באשר יש לו לב נשבר הרי הוא כלי לקבל יותר את הכוח הרוחני והאלוקות, כי דרכו של הקדוש ברוך הוא להשתמש בכלים שבורים, ובאמצעות מתנות עניים מתחבר לעני, וממילא באמצעות העני יוכל גם הוא לקבל הקדושה עוד יותר, ומאחר שהוא כלי שסובל את הרוחני ממילא מביא הרוחני כל מיני טובות שבעולם, וזה שמהפך מדת הרוגז לרחמים, עכ"ד". והיינו שעל ידי מידת הצדקה מתחבר הנותן אל העני, ולעני יש יותר כוח לסבול את השראת השכינה בלי להתבטל מחיותו.

אלא שעדיין צריך לבאר, למה דוקא כאן בעונש של אנשי סדום נכתבה מילת השקפה. והיה אפשר לומר שכיון שאנשי סדום לא נתנו צדקה לעניים, אז אצלם ההשקפה היתה לרעה יותר. אבל השם משמואל הוסיף וביאר בזה: "והנה הרמב"ן ז"ל כתב כי משפט סדום היה למעלת א"י כי היא מכלל נחלת ה' ואינה סובלת אנשי תועבות וכאשר תקיא את הגוי כולו מפני תועבותם הקדימה וקאה את הגוי הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות יע"ש. ולפי זה יובן מה שנאמרה כאן השקפה, כי מאחר שמלאכי עליון השקיפו על פני סדום ונתחברו אליה נתגדלה שם הקדושה עוד

חז"ל, שכיון שבני נח מצווים על הדינים, וכדילפינן מקרא דכתיב ויצו ה' אלוקים לאמר מכל עץ הגן וגו', א"כ מוזהרים אף על הצדקה שהוא בכלל דין ע"כ, וביאר דבריו ביתר הרחבה (פר' וירא עה"פ המכסה אני וגו') וז"ל, ונראה בעיני מדכתיב ויצו ה' אלוקים ואיתערו אלוקים אלו הדינים, ובכלל הדין ומשפט צדקה לפרנס העניים, משל למלך שהיו לו בנים גדולים וקטנים חכמים וטפשים, נתן הממון ביד הגדולים והחכמים לפרנס את הקטנים והטפשים, כי לא יהבי להו הוו גזלנים ע"כ.

והיינו שמכיון שהקב"ה נותן על הממון לעשירים בכדי שיפרנסו את העניים, א"כ כשנמנעים מלתת צדקה לעניים הרי זה בכלל גזל, ובני נח נצטוו על הדינים ועל הגזל. והדברים מחודשים להחשיבו כגזל, אך ביותר קשה הרי זה גופא איננו יודעים מנין שבני נח נצטוו על הצדקה, ואמנם אם מצווים הם לתת צדקה ואינם נותנים הרי הם כגזלנים, אבל שמא אינם מצווים כלל וצ"ע.

ג. עוד תירץ בלבנת הספיר (במקומות הנ"ל), שנלמד מהפסוק 'מכל עץ הגן אכל תאכל', קרי ביה 'תאכיל', שמצווים להאכיל את העניים ולפרנסם ע"כ. ואם קבלה היא נקבל.

ד. רבינו בחיי כאן כתב וז"ל, ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו, שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו, ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרים בתכלית, ואף על פי שלא נתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצות המושכלות, ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן אבדן השם יתברך לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים ע"כ.

ומבואר מדבריו שבאמת לא הוזהרו להדיא על הצדקה, ומכל מקום צריכים בני נח לקיים מעצמם את המצוות השכליות, וכידוע בשם ר' נסים גאון בהקדמתו לברכות ועוד ראשונים, ולכן היו צריכים לקיים מצות צדקה שהיא מצות שכלית.

מצוות בני נח, ואיזה טענה יש עליהם במה שיד עני ואביון לא החזיקה.

וכתבו הראשונים שמכאן מוכח שגם בני נח נצטוו על הצדקה, ולכן נענשו אנשי סדום על שלא החזיקו יד עני ואביון. וכ"כ הר"ן (סנהדרין נו ב) להוכיח מכאן יסוד זה, וכן משמע מדברי הרוקח (סי' שסו) שכתב וז"ל, כל המצות טעונון ברכה, אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו, כגון גזל גניבה וחמס, והוענשו יד עני לא החזיקו, וצדקה ולווייה ולקט ושכחה ופיאה והידור זקן, שאם מצווים חייב אין צריך לברך כו' ע"כ, וכוונתו לכאורה שבני נח מצווים על הצדקה מדכתיב יד עני ואביון לא החזיקו וכנ"ל (כן ביאר בגליוני הש"ס סנהדרין שם, אך בפאה"ש פ"ג סקל"ח ביאר את דברי הרוקח באופ"א ע"ש). וכן סתם החזו"א בגליונות (רוצח פ"א ה"ט): וב"נ שקיבל עליו כו' ואפילו בלא קיבל ושומר ז' מצוות חייבין הן בצדקה וחסד זה עם זה, וכדכתיב יחזקאל טז מט ויד עני ואביון לא החזיקה ע"כ.

ואמנם יש להקשות מנין למדים דין זה שבני נח נצטוו על הצדקה, ומצינו בזה כמה ביאורים בראשונים:

א. הר"ן שם ביאר שנלמד מהפסוק הקודם בפרשה כאן, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו', ודרשו בגמ' (סנהדרין נו ב), בניו לדין, ביתו לצדקה, ומכאן שבני נח נצטוו על הצדקה, וכדאמרין ביתו לצדקה. וכן פירש גם הרמ"ה שם והמהרש"א (שם נו ב).

אמנם בגליון רעק"א על הרמב"ם (מלכים פ"ט ה"א) דחה ראיה זו, דשמא כוונת הפסוק שאברהם יצוה לביתו לתת צדקה אע"פ שאינם מחוייבים בכך, והביא ראיה לזה ע"ש. עוד יש להעיר שמדברי רש"י (שם נו ב ד"ה דיני) והמאירי (שם) מבואר דמש"כ ביתו לצדקה הכוונה לפשרה, שמצווין לעשות פשרה בין בעלי דברים, ולדבריהם אין לנו מקור לחייב את בני נח במצוות צדקה.

ב. בספר לבנת הספיר (מאחד הראשונים שנזכר בשימ"ק ב"ב עה א) הקשה כן היכן מצינו שהוזהרו על הצדקה שנענשו עליו, ותירץ (פר' לך לך עה"פ ואנשי סדום וגו') בשם

ועי' כלי חמדה כאן שהוכיח שב"נ פטורים מן הצדקה, מהא דנתקשו הראשונים (עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח ועוד) למה לא מברכים על מצות צדקה, ואי איתא דבני נח מצווין על הצדקה, א"כ זהו הטעם שאין מברכים עכ"ד. וכוונתו להא דאיתא בגמ' (מנחות מב א), כל מצוה שכשירה בגוי, בישראל אין צריך לברך, ופרש"י דאין יכול לומר אשר קדשנו דהא גוי נמי כשר בה ע"כ, וא"כ מדהקשו הראשונים שצדקה תהיה טעונה ברכה, מוכח שבני נח אינם מצווים בה.

ובאמת מדברי הרוקח דלעיל משמע שמטעם זה אין מברכים על הצדקה, כיון שבני נח מצווים עליה, ועד"ז כתב בערוה"ש (יו"ד רמ ס"ד, וכן בחו"מ תכז ס"י) וז"ל, ויש ששאלו למה אין מברכין על מצוה זו וכו', ולענ"ד נראה דכיון דכל אום ולשון עושים אותם, נהי שעושים מפני השכל, מ"מ כיון שבעשייה שוים הם וההפרש הוא רק במחשבה שבלב, שאלו עושים מפני ציווי הקב"ה ואלו מפני השכל, לא תקנו ברכה ע"ז, שיאמרו אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' ע"כ. וכ"כ בנו בעל התורה תמימה (שמות כד הערה ל).

אך בדעת הראשונים שלא תרצו כן, אין ראייה להיפך דבני נח פטורים מן הצדקה, דבאמת שיטת הב"י (או"ח סי' יד) שלמסקנא ניתן לברך אף על מצוה שבני נח מצווין עליה (ודלא כסמ"ק שהביא שם והרא"ש סוכה פ"ד סי' ג), ולכן הוקשה להם שצדקה תהיה טעונה ברכה. זאת ועוד, דאף לסוברים שבני נח מצווים על הצדקה, נראה שאינו חייב באותו גדר כמו ישראל, אלא רק להציל עני מרעבון ממש, אבל כשיש לעני מה לאכול אלא שאין לו ר' זוז וכדומה, אין גויים מצווים לתת לו צדקה, ולכן יכול ישראל לברך על מצות צדקה.

ועי' בכלי חמדה ובגליוני הש"ס שם, שהקשו עוד מהא דפרוטה דרב יוסף, והיינו שהעוסק במצות השבת אבידה וכדומה פטור מן הצדקה, ובשלמא אי מצוה צדקה מוטלת רק על ישראל, א"ש שהעוסק במצוה פטור מן הצדקה, אבל אם גם בני נח מחוייבים בצדקה, מנ"ל שניתן להפטר ממצוה זו ע"י שעוסק

וכע"ז כתב הנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד וז"ל, דבאמת כלל גמ"ח היא קיום העולם, וכדכתיב עולם חסד יבנה, והיא חובת האדם וזהו צורתו וכו', ומש"ה גם אומות העולם מצווים על גמ"ח, ומש"ה נתחייבו אנשי סדום כליה בשביל שלא החזיקו יד עני ואביון והשחיתו צורת האדם ע"כ.

ועי' בר"ן שם שהקשה על עצמו, דאם בני נח מצווין על הצדקה, א"כ למה אינו נשנה בכלל שבע מצוות בני נח, ותירץ דרק לאוין נשנו ולא קום ועשה, וכדאמרין (סנהדרין נח ב) לענין איסור בן נח לשבות בשבת, דלא קחשיב ליה בכלל ז' מצוות ב"נ כיון דהוא בקום ועשה, שמצווה לעשות מלאכה בשבת, וכן תירצו המהרש"א והנצי"ב שם. ועי' מצפה איתן שם ביאורים נוספים למה אינו נשנה בז' מצוות.

ולפי דברי הלבנת הספיר שנלמד מדינים או מגזל, ניחא טפי שאכן נכלל בשבע מצוות בני נח, ועד"ז מבואר בגמ' (שם נט א) לענין האיסור לבן נח ללמוד תורה, דהוא נכלל באיסור גזל, כיון דכתיב מורשה והתורה היא ירושה לישראל.

ובקוב"ש (ב"ב אות כד) הקשה דבגמ' (שם ד א) משמע שב"נ אינם מצווים על הצדקה, דמבואר שם שדניאל נענש על מה שהשיא עצה לנבוכדנצר לתת צדקה לעניים, והגמ' מקשה מזה על בבא בן בוטא שנתן עצה להורדוס לבנות את בית המקדש, ומשני שאני עבדא דאחייב במצוות ע"ש, ואי נימא שבן נח מצווה בצדקה, א"כ גם נבוכדנצר היה חייב במצוה זו של צדקה לעניים ומאי משני. ותירץ שאין כוונת הגמ' לחלק אם הוא חייב במצוה זו או לא, אלא אם הוא חייב במצות בכלל, ומותר להשיא עצה להצילו רק בעבד שנקרא אחיך במצוות.

וביד שאול (יו"ד רנד ב) הקשה על הר"ן מהא דמבואר בריש ב"ב שאסור לקבל צדקה מן הגויים משום ביבוש קצירה תשברנה, ואם הם חייבים בצדקה איך נמנע מהם לתת צדקה. ועי' בצ"פ (מתנ"ע פ"ז ה"ז) שעמד בזה, וכתב שאף שהגוי מחוייב בצדקה, מכ"מ עלינו להמנע מלקבל מהם משום לא תחנם, דע"י נתינת צדקה מקבל הגוי שכר ע"ש.

ואיתא בגמ' (סנהדרין קד, ב) על הפסוק לא עליכם כל עוברי דרך, אמר רב עמרם אמר רב, עשאוני כעוברי על דת, דאילו בסדום כתיב וה' המטיר על סדום, ואילו בירושלים כתיב ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה וגו', וכתיב ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם. וכי משוא פנים יש בדבר, אמר רבא אמר רבי יוחנן, מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאילו בסדום כתיב הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו', ואילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן ע"כ.

וביאר המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל, עשאוני כעוברי על דת דאלו בסדום כו'. ר"ל כעוברי על דת הנמוסית דבר שהשכל נותן שהיו עוברים בסדום כדלקמן, שלא היה להם משפט וצדקה שהשכל נותן לפי הנהגת המדינה, וז"ש ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום כו', לפי שסדום לא נחשב להם רק כחטאת, שלא נצטוו על כך, אבל ישראל שנצטוו על כך נחשב להם לעון שהוא מזיד, וז"ש וכי משוא פנים יש בדבר שלא נהפכו כסדום, ואמר דאע"פ שלזה נחשב כשוגג ולישראל כמזיד מ"מ מדה יתירה כו', ר"ל מדה טובה אחרת היה בישראל שהיו רחמנים וכל המרחם מרחמין עליו ולכך לא נהפכו כו' ע"כ.

ומבואר מדברי המהרש"א שאכן לא נתחייבו אנשי סדום במצוות צדקה, ומכל מקום נענשו על שלא נתנו צדקה, והיינו מהטעם הנ"ל שהשכל נותן לרחם על העניים, ומטעם זה כתב המהרש"א שנחשב להם רק לחטא ולא לעוון.

[אלא דיל"ע בדעת המהרש"א שלכאורה סותר את עצמו, שהרי המהרש"א פירש בכוונת הפסוק 'ביתו לצדקה' שהכוונה לחייב בני נח במצוות צדקה ודלא כרש"י, וכאן נקט שאין ב"נ מצווין בצדקה, וכה"ק במצפה איתן שהו"ל.

ואולי סבר שלא נתחייבו בני נח בצדקה אלא מזמן שנאמר לאברהם פסוק זה, ולכן לא היה מן הראוי להעניש את סדום שחטאו מקודם לכן, אך הר"ן נקט שפסוק זה מגלה שכבר נצטוו בצדקה מקדמת דנא.]

במצוה אחרת עכ"ד. וע"ע בפרשת דרכים זוטא (דרך התורה דרוש ב).

ואמנם מדברי הרמב"ם (מלכים פ"י ה"י) הוכיחו האחרונים (יד שאול שם ועוד) שחולק על שיטת הר"ן וסייעתו, וסובר שבני נח אינם מצווים בצדקה, דכתב וז"ל, בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו וכו' ע"כ, הרי מבואר שכלל הרמב"ם מצות צדקה יחד עם הבאת עולה שאין הגוי מחוייב אלא שעם רצה לקיימו מקבלים הימנו.

וכ"מ מדברי הח"ח (בפתיחה לספרו אהבת חסד), שם האריך שכל התורה מלאה מענייני חסד, ובתוך הדברים הביא מהפסוקים ששם יפת כיסו את ערות אביהם, שלא היו מצווים על זה, כי אין זה מז' מצות בני נח ורק מצד מדת החסד ע"כ, ומבואר שאין בני נח מצווים על החסד, ולכאורה ה"ה על הצדקה.

והביאו שכן משמע קצת במדרש אלפא ביתא (שנד' בתחילת האור זרוע, סי' יב) בשם הילמדינו: מעשה בגוי אחד שהיה מחלק צדקה לעניים ובא לפני ר' עקיבא, ואמר לו אני גדול ממך שאני מחבב את הצדקה הקב"ה מחבב אותי ומרומם אותי, א"ל ר"ע אין הקב"ה חפץ אלא בישראל, שנאמר ומי כעמך ישראל, אבל הגויים שהם עושים אינו אלא תקלה להם וכו' ע"כ.

ולשיטות שבני נח לא נצטוו על הצדקה, תחזור הקושיא למה נענשו סדום. וצ"ל שאף אם לא נתחייבו בתורת חיוב גמור, מכל מקום היה להם לרחם על העניים ולא להתאכזר עליהם, ואנשי סדום לא רק שלא נתנו צדקה אלא אף התאכזרו על העניים ולא נתנו לאחרים לתת צדקה, ולכן היו ראויים לעונש.

ועי' בקובץ מאמרים להגר"א וסרמן הי"ד (ביאור במשנת חלק אות ה) שהאריך בזה, עוד, ע"פ דברי ר' חיים ויטאל שלא נכתב בתורה צווי על המידות הטובות והרעות, כיון שהם קודמות לקיום התורה, וא"כ גם בני נח שנצטוו בשבע מצוות צריכים הם מקודם לכן להזהר במידות הטובות, ולכן נענשו אנשי סדום על מידת האכזריות.

עני ואביון לא החזיקה" מבואר דמשום
דאנשי סדום לא החזיקו יד עני נענשו, והיינו
שהם מצווים על הצדקה.

ויבארו הדברים סמיכות המקראות "למען
אשר יצוה את בניו ובני ביתו לעשות צדקה
ומשפט וגו' ויאמר ה' זעקת סדום ועמרה כי
רבה וחטאתם כי כבדה מאד" דלהמבואר
בגמ' בהאי קרא מבואר מצוותם של בני נח
בצדקה, וזהו חטאתם שנאמר בפסוק
שלאחריו, שלא קיימו מצוותם זו.

ב

אולם הנה משמעות ד' הרמב"ם דאין בני נח
מצווים על מצות צדקה, שכי פ"י ממלכים ה"י
וז"ל, בן נח שרצה לעשות מצוה משאר
המצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין
אותו לעשותה כהלכתה וכו' נתן צדקה
מקבלין ממנו, עכ"ל, משמע דאינו מצווה
במצות צדקה.

ולדעת הרמב"ם צ"ע מהנאמר בפסוק
ביחזקאל שנענשו סדום על שלא החזיקו יד
עני.

והנה שנינו ב"ק לח, א דרשי קרא "עמד
וימודד ארץ ראה ויתר גוים" ראה שבע מצוות
שנצטוו עליהם שלא קיימום עמד והתירם
להם, ומפרשינן, דלא הותר להם אלא לענין
שאין נוטלים שכר כמצווים ועושים, אלא
כאינם מצווים, והם נענשים על אי קיום
אותם המצוות.

ובחי' מרן רי"ז הלוי (במכתב בסוה"ס) ביאר
דלאחר מתן תורה נתחדש דין גם אצל אומות
העולם שלא די בזה שאינן עוברין על ז' מצוות

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

(ו) מצות צדקה בבן נח

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ובני
ביתו לעשות צדקה ומשפט וגו' ויאמר ה'
זעקת סדום ועמרה כי רבה וחטאתם כי
כבדה מאד (יח, יט)

בסנהדרין נו, ב מבואר דבהאי קרא נתפרש
מצות צדקה לבני נח, דפריך שם גבי מצות
דינין שנצטוו בני נח, דאמרינן דאשה בת נח
לא מצווה על הדינין והא בקרא "למען אשר
יצוה את בניו ובני ביתו לעשות צדקה
ומשפט", ו"ביתו" היינו נשים מבואר דנצטוו
בנות נח על עשיית משפט, ומשני, בניו לדין,
ביתו לצדקה.

וכך פי' הראשונים שם דבני נח נצטוו על
הצדקה, ביד רמ"ה כ' וז"ל, אית דאמרי דהאי
צדקה פשרה היא, כדאמרינן "ויהי דוד עושה
צדקה", ומסתברא לי לצדקה ממש קאמר,
והאי דלא חשיב לה גבי המצות, משום דמצות
עשה היא, עכ"ל. וכן הר"ן (שם נו, ב) וז"ל,
ויצו אלו הדינין, וכן הוא אומר כי ידעתיו וכו',
הכי נמי הו"ל למיחשב צדקה, דהא כתיב
לעשות צדקה ומשפט, אלא משום דצדקה לא
חשיב משום דקום ועשה לא קחשיב, עכ"ל.
[וכן עיי' ברוקח ריש ס"י שסו]. הרי דפירשו
דכמו שנאמר הציווי על הדינין כך נאמר נאמר
הציווי על הצדקה.

ובאמת כן משמעות קרא דיחזקאל (טז, מט)
כתיב "הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' ויד

מקבל עליו להיות חרד על קיום המצוה. עיי' להלן פרשת וזאת הברכה בענין ז' מצוות דב"נ].

והנה קבלת מצוות של גר תושב אינו אלא ז' המצוות שלהם, ולא נזכר שנצרך לקבל עליו גם אותם המצוות המבוארות בסנהדרין שם כדי להחשב גר תושב, אמנם כשעמד והתיר להם המצוות שיהיו בהם כאינם מצווים, י"ל שהתיר להם כל המצוות שנצטוו בהם, ונמצא א"כ, דגר תושב צריך לקיים ז' המצוות מפני חיובו בקבלת המצוות, ואילו שאר המצוות שנאמרו לבני נח לעולם יהא עליהם כשאר בני נח שהותרו בכל המצוות שלא יקבלו עליהם שכר כמצווין ועושין, ואמנם אם ירצה הגר תושב לקבל ע"ע אותם המצוות, י"ל דבודאי יחשב גם עליהם כמצווה ועושה.

מעתה י"ל דגם הרמב"ם שפיר מצי סבר שנצטוו בני נח על הצדקה, מקרא ד"לעשות צדקה ומשפט", כמש"כ הראשונים, ועל כך בא עונש אנשי סדום אשר י"ד עני ואביון לא החזיקה" כמפורש בד' הנביא יחזקאל. אולם כפי שדרשו מקרא "ראה ויתר גוים" דבעת מתן תורה כשראה הקב"ה שאינם מקיימים מצוותיהם, עמד והתירן שלא יקבלו שכר כמצווים ועושים, ומאותו זמן גם גר תושב צריך שיקבל לקיים ז' המצוות שלהם, וכלפי שאר מצוות, אם לא קיבלם עליו לקיימם, לא יקבל עליהם שכר כמצווה ועושה.

אשר לפי"ז יתפרשו היטב ד' הרמב"ם, שכו' וז"ל, בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה וכו' נתן צדקה מקבלין ממנו, עכ"ל,

רק צריכים קבלה ואם לאו יהרגו, וזה דין שנתחדש על אוה"ע בעצמם משעת מ"ת ואילך, וכמבואר ברמב"ם פ"ח הי"א לענין חסידי אוה"ע יש להן חלק לעולם הבא, שכתב, וז"ל, כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן, עכ"ל, הרי דלא די בזה שנהרר לעשותן רק צריך גם קבלה ואם זהיר לעשותן בלא קבלה אינו בכלל חסידי אוה"ע, וגם הקבלה צריכה להיות שיקיים אותן בשביל שהן כתובין בתורה ע"י מרע"ה כמבואר בדברי הרמב"ם שם, שכל זה דברים מחודשים שנתחדשו משעת מ"ת ואילך על אוה"ע בעצמם.

והביא שכן מפורש בריטב"א מכות דף ט, וז"ל, גר תושב הוא שקבל בב"ד של ישראל לקיים ז' מצוות שנצטוו ב"נ, וכיון שקבלן בב"ד הוא נקרא בז' מצוות אלו מצווה ועושה וכו', וב"נ הוא שלא קבלן אלא דקים לן שמקיים אותן מעצמו והוא נידון בהם כמו שאינו מצווה ועושה מדכתי' עמד וימדוד ארץ וכו'. עכ"ל. והיינו שצריכין קבלה על הז' מצוות שנצטוו עליהן והוא מדינים שנתחדשו בשעת מ"ת, והוא נכלל בהך דראה ויתר גוים, דדרשי' דעמד והתירן להם שיחשבו כאינן מצווים ועושים, ולכך צריכין קבלה.

[ונתבאר במקו"א דבאמת הא דהתיר להם שלא יחשבו מצווין ועושין אע"פ שנענשין על אי קיום המצוות, זהו מפני ששכר של מצווה ועושה הוא על היותו ירא וחרד תמיד מפני חובתו לקיים המצוות, וכיון שלא היו הגוים באופן זה, עמד והתיר להם שלא תהא אפשרות זו בלא קבלת מצוות מיוחדת, שבוה

הנה בסוגיא דר"ה יא, א מבואר דהיה אז חג הסוכות (ועיי"ש תוס' ובפני"י), וכן הוא בתיוב"ע פס' יד, ובמדרש (במד"ר יד, ב) איתא, והשענו תחת העץ שעשה להם סוכה, וכ"ה בפיוט יום ב' דסוכות (לחזרת הש"ץ) "אלים כהשעין אב תחת עץ סכה". והיינו שהכניס אברהם אבינו תחת הסוכה את המלאכים שבאו בדמות ערביים (כמש"כ רש"י, שהיה סבור שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם).

והנה יש לפרש הטעם בעיקר מה שהכניסם לסוכה, דלאו לאיזה קיום מצוה אצלם, אלא משום קיום מצות ישיבתו שלו בסוכה, כדן מטייל בה אף כשאינו אוכל או ישן, לכך הושיבם עמו בסוכה. וידידי הרה"ג ר"י פלד אמר לדקדק כן להלן פס' ח דכתיב "והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו" דצ"ב מה שנכתב שעמד אברהם אבינו תחת העץ, ולהמתבאר דמשום מצות ישיבתו שלו לכך הושיבם בסוכה, א"כ זהו שנאמר דכשהושיבם שם היה אף הוא תחת העץ, שזהו סיבת מה שהושיבם שם תחת הסוכה.

והנה בס' שפתי כהן עה"ת (לא' מגורי האר"י ז"ל, פ' אמור ד"ה ובזהר אמרו) כתב וז"ל, ולא יכניס לסוכה עובד גילולים, שהסוכה היא צילא דמהימנותא וע"ג לית ליה מהימנותא, ואז בורחת הקדושה וכו', עכ"ל, והקשו בזה, דא"כ איך הכניס אאע"ה להסוכה את האורחים שהיה סבור שהם ערביים עובדי גילולים.

ונראה, דכשמקיים מצות ישיבת סוכה, ויש לו ענין עסק עם עכו"ם, אין לו לצאת חוצה

היינו שאם ירצה לקיים מצות צדקה רק כדי לקבל שכר, ולא קיבלה עליו בקבלת מצוות דגר תושב עם ז' המצוות, א"כ אינו אלא כאינו מצווה ועושה, רק שאם רוצה לעשות המצוה רשאי, ומקבלין ממנו צדקה שנתן.

והנה בלשון הרמב"ם שהוסיף שם וז"ל, בן נח שרצה לעשות מצוה וכו' נתן צדקה מקבלין ממנו, וייראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו, אבל הגוי שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי גויים, עכ"ל, ומבואר דהאי "בן נח" שדיבר בו הרמב"ם אינו גוי בעלמא שהזכירו הרמב"ם בסוף ההלכה, אלא בגר תושב איירי, שמצווין להחיותו כמש"כ הרמב"ם להלן הי"ב, ועל גר תושב כ' הרמב"ם דכלפי צדקה אינו נחשב כמצווה ועושה, וכמשנ"ת דאיי"ז בכלל עיקר קבלת המצוות דגר תושב, ואין עשיית הצדקה שלו אלא "כדי לקבל שכר" ולא עשאה מפני שצווה אותו הקב"ה, ולא קיבל עליו כלל, כפי שביאר הרמב"ם בפ"ח הי"י והי"א לגבי ז' המצוות שצריך הגר תושב לקבלם ושיעשה אותם מפני שצוה אותן הקב"ה, ולכן עשייתו זו בכלל אינו מצווה ועושה.

[אולם בד' הרדב"ז משמע דנקט דלא שייך שיקבל ע"ע מצוות אלו, עיי"ש. ועיי' אגרות משה יו"ד ח"ב סי' ז, ודברות משה קידושין סי' ח ענף ב (עמ' נז) שעמד בזה דהרמב"ם איירי כשעשה במקרה ולא בקביעות].

ז) הכנסת עכו"ם לסוכה.

והשענו תחת העץ (יח, ד)

ומצות סוכה שלו, אף אם גורם בזה שתברח הקדושה.

ח) מצות ליווי אורחים.

ואברהם הולך עמם לשלחם (יח, טז)

וברש"י, ללוותם, כסבור אורחים הם. [וברש"י סוטה י, א (ד"ה פונדק) עה"פ "ויטע אשל" (כא, לג) לשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לוייה, שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלוה אותן. וכ"ה בשוח"ט תהילים לז].

והרמב"ם פי"ד מה' אבל ה"א כ' וז"ל, מצות עשה של דבריהם לבקר חולים וכו' וללוות האורחים וכו' אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך וכו'. ובה"ב וה"ג, שכר הליווי מרובה מן הכל, והוא החוק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלוה אותן, וגדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה שנא' וירא והנה שלשה אנשים וכו' וליוויים יותר מהכנסתן, אמרו חכמים כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים. כופין ללוייה ובי"ד היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום, ואם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם הכתוב כאלו שפכו דמים. אפילו המלוה את חברו ארבע אמות בעיר יש לו שכר מרובה, וכמה הוא שיעור הלוייה שחייב אדם בה, הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר, והאיש לחבירו עד תחום שבת, והתלמיד לרב עד פרסה ואם היה רבו מובהק עד שלש פרסאות, עכ"ל. ומקורו בסוגיא דסוטה מו, ב.

וליבטל מן המצוה, כדי להמנע מלהכניס עכו"ם לסוכה, וכה"ג שפיר דמי להכניסו לסוכה כדי שלא ליבטל מן המצוה, ולא אמר הש"ך שלא להכניס לסוכה עכו"ם, אלא כשאין תלוי בזה קיום המצוה שלו.

ומעתה מבואר היטב דאברהם אבינו שישב בסוכה לקיום מצותו, הרי כשבאו אורחים עכו"ם, שיש לו להתעסק עמם באכילתם ושתיתתם, שפיר הכניסם להסוכה, וכדי שלא יתבטל ממצותו, וכמשנ"ת.

ועוד יש להוסיף דהנה על הכנסת אורחים זו אמרו בשבת קכז, א גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה דכתיב "ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו'" וברש"י, והניחו והלך לקבל האורחים, ע"כ, [ובגיהש"ס ציין לב"מ פו, ב ובתוסי' שם דמשמע שהשכינה היה רוצה להסתלק מעל אברהם].

ועיין דעת תורה להמשגיח דמיר זצ"ל בביאור ד' חז"ל אלו, דהקבלת פני שכינה הוא מצב של עולמות עליונים, ומצות הכנסת אורחים היא הקבלת פני שכינה של עוה"ז, וזהו סוד מעשה המצוות, לפי שהתורה היא תורת העוה"ז. עכ"ד. [והעירו לנפה"ח ש"א פ"ו ובהגה"ה בביאור נוסח הברכה אשר קדשנו, עיי"ש]. באופן דנמצא דה"ה כל מצות התורה שבקיום מצות יש בה משום הקבלת שכינה.

וא"כ אצל אברהם אבינו שעסק במצות סוכה, אמנם כשבא להכניס עכו"ם בסוכה שהיא צילא דמהימנותא אז בורחת הקדושה, אכן גדולה היא קיום המצוה יותר מהקבלת פני שכינה, ויש לקיים מצות הכנסת אורחים

לידיה כמבואר בסוגיא שם, [וכן איתא בזוה"ק בפרשתן (קד, א-ב) דכשאדם מלוה את חברו ממשך עליו את השכינה שתלוה אותו בדרך לשומרו ולהצילו מכל דבר רע], ולזה חשיב כאילו שופך דמים כשאינו מלוה אותם הדי' אמות.

ומלבד הדי' אמות שהם לשומרו מסכנה, איכא מצות ליווי לכבוד המתלוה ולהנאתו, כל אדם כשיעורו, ובזה הוא שנאמר שיעור הליווי לרבו ולרבו מובהק יותר מחבירו, משום המצוה שחייב לכבודו, דבדבר זה יש להוסיף לרבו טפי מכל אדם. ובכל ליווי זה שהוא יותר מדי' אמות שייך מחילה על זה, מה שמוחל על טובתו וכבודו, וזהו שכי' הדרכי משה דהאידינא מוחלין על כבודם, ולא בעי כל שיעור הליווי.

ולפי"ז דאחר די' אמות תו לא חשיב שופך דמים, וליכא אלא מצוה לטובת חברו ולכבוד רבו, אי"כ היכא שנמצא הרוג שליווהו די' אמות, מצו אמרי ידינו לא שפכו את הדם הזה, אף שלא ליווהו כשיעור המצוה בדידיה.

והנה בעיון יעקב (על העין יעקב סוטה שם) כי טעם למה לא הביאו הטור וש"פ הלכות מצות ליווי אורחים, כיון דעיקר הלוויה הוא להראות את הדרך אשר ילך בה כדמשמע בסוטה שם, ועכשיו כל הדרכים מיושבים ומצוינים לכיון הדרך די בלוויה די' אמות. עכ"ד. ומבואר בדבריו דאף דליכא לטעם המצוה שהוא להראות את הדרך, מ"מ בעי ללוות די' אמות, והיינו כמשנ"ת דיש בזה ענין סגולתי של שמירה.

עוד מבואר בדבריו דגם שיעור הליווי שיותר מדי' אמות הוא משום הדרכים שאינם

והנה יש לעיין בהנך שיעורים שנאמרו במצות הליווי בחבירו וברבו, אם כשלא קיימם הרי הוא כאילו שופך דמים, או דלענין זה שאם אינו מלוה נקרא שופך דמים סגי בדי' אמות, ולמצוה נאמרו השיעורים בליווי. ונפק"מ בזה העירוני די"ל דהנה במצות עגלה ערופה אומרים הבי"ד ידינו לא שפכו את הדם הזה, ומפרשינן בסוטה שם, שלא בא לידנו ופרטנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה, אי"כ היכא שלא ליווהו כשיעורו רק די' אמות, האם יכולים לומר כן.

ובאמת איתא בסוגיא שם אי"ר יהודה אמר רב כל המלוה את חברו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק (אותו היוצא לדרך, רש"י), ע"כ, ולפי"ז י"ל דכיון דאחר שליווהו די' אמות שוב אינו בכלל סכנה, אי"כ תו אינו בכלל כאילו שופך דמים, וכן בדי' הרמב"ם מבואר דאיכא מילתא בליווי די' אמות.

וכן נראה להוכיח דהנה בדרכי משה (סוף חו"מ) והובא בסמ"ע (שם), הביא מילקוט מהרר"ש דהאידינא אין נוהגין ללוות תלמיד לרבו עד פרסה משום דבזמן הזה מוחלין על כבודם, ויש לילך עמו או עם חברו עד לפני שער העיר או לכה"פ ארבע אמות, עכ"ל, ומבואר דלשיעור שנאמר ללוות רבו מהני מחילה, וכן לחבירו (ובאהבת חסד (ח"ג פ"ב בהגהה) נקט בדי' הדרכי"מ להדיא דבכל אדם מהני מחילה), ואילו לענין הליווי די' אמות איכא חיוב גם כשמוחל על כבודו.

והביאור בזה, דהדי' אמות עניינם לשומרו מסכנות הדרכים, כמש"כ מהרש"א שם שהוא דבר סגולתי שהמתלוה ניצול מהזקא דמטי

הענין להראות הדרך, והאורח דואג ואינו מוחל, קיימא מצוה בדוכתא.

ונבעיקר מה שאין נוהגים כהיום לזוהר במצוה זו, עיי' עמק ברכה (ענייני גמילות חסדים שבגופו אות ד) שהתפלא על זה, והביא שאמר לו מרן החזו"א זצ"ל דאפשר דחיוב לוויה אינו אלא למי שהולך בדרך יחידי, אבל כהיום שנוסעים הרבה אנשים יחד, נעשה כל אדם לוויה לחבירו].

ט) שליחות המלאכים בהצלת לוט

ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וגו' ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. ויהי כהוציאם וגו' ויאמר המלט על נפשך וגו'. ויאמר לוט אליהם וגו'. הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי וגו'. ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי וגו'. (יט, טז-כא).

יש לדקדק בהני קראי דבלי "ויחזיקו ויצאהו וגו' ויהי כהוציאם וגו'" משמע דשני המלאכים הצילוהו, וצ"ב דהא אין מלאך אחד עושה ב' שליחויות, וכמו שהביא רש"י ריש הפרשה דלכך נשלחו ב' מלאכים א' להפיכת סדום וכלישנא דקרא "לבלתי הפכיי" לשון יחיד, וא' להציל את לוט וכלישנא דקרא "ויאמר המלט על נפשך", למדת שהאחד היה מציל, ומקורו מב"מ פו, ב, וא"כ איך נתעסקו שניהם בהצלת לוט.

ובאמת בכל הני קראי מפורש עוד שלא נתעסק אלא א' בהצלתו וא' בהפיכת סדום, וכמו שהביא רש"י. אולם צ"ב מה שבדבריו של לוט פנה לבי המלאכים "ויאמר לוט

מסומנים, והיינו שלא יבא לידי סכנה, והנה לפי"ז לכאורה לא יהני לזה מחילה, ודלא כהדרכי משה דנקט דמהני מחילה, ועיי' אהבת חסד ח"ג פ"ב בהגהה שהוכיח כן מסוגיא דסוטה דמהני מחילה. ואמנם בד' הדרכ"מ מבואר דנקט דשיעור הליווי טפי מד' אמות או עד שער העיר, ברבו הוי לכבודו, וכן י"ל דבחבירו נמי משום דרך רעות הוא, ולהכי מהני מחילתו, ואילו בדברי העיון יעקב מבואר דהוא כדי לכוונו בדרכים.

אכן נראה בזה, דדבר מוסכם הוא דמהני מחילה על שיעור הליווי טפי מד' אמות, וכדמוכח בסוטה שם, והוא משום דהוי דרך רעות וכבוד לחבירו ולרבו, אלא דכל ענין מצות הלוויה יותר מד' אמות הוא להראות את הדרך, שדרך כבוד ורעות הוא שמראה הדרך אשר ילך בה בשופי בלא דבר תקלה, ולהכי כ' העיון יעקב דכשהדרכים מיושבים ומצוינים ליכא להא מילתא, משום דכל ענין הלוויה דרך כבוד ורעות הוא להראות הדרך, וכשאי"צ לזה ליכא כלל ענין הליווי, אולם גם היכא דשייך ענין הליווי מצי המתלוה למחול על ליוויו יותר מד' אמות.

ועיי' ליקוטי הלכות (סוטה מו, ב עין משפט אות ש) שכי על מה שנוהגין ללוות עד השער או לפחות ד' אמות, וסומכין דמסתמא מוחל האורח, מ"מ אם השבילין מקולקלין מאוד ורגילין לטעות שם, והאורח דואג שלא יתעה, איני יודע איך יוצאין ידי שמים בזה. עכ"ד. והיינו דענין הליווי הוא להראות הדרך, ומהני לזה מחילה, ובמקום דאיכא תרתין, דשייך

ובביאור כוונתו נראה, דאייז הצער על העונש שקיבלה אשת לוט, דיעווי משנייב בסיי רכה סקכ"ח ובשעה"צ סקכ"ט שדקדק מהגר"א שאין מברכין על עונש ודין אפיי על ישראל אם אינו מצטער על כך, וא"כ כ"ש באשת לוט שאינה ישראלית שאין מי שמצטער דודאי עצם העונש אינו גורם לישראל להצטער, אלא כוונתו דאף שזכות אברהם אבינו הועילה ללוט, מ"מ כשהביטה אחרנית נענשה, וזה מתוקף וחומרת הדין, אשר מי שמתבונן בעומק ותוקף הדין אחזו צער, מפני עונש שעלול הוא להענש, וזהו הצער שעליו מברך דיין האמת, והיינו דהצער אינו על עונשה של אשת לוט, אלא על העונש שעלול כל אחד בעצמו להענש לפי תוקף הדין.

והנה מבואר שם בשו"ע סעיף ט' שהרואה את החיגר או את הקטע ואת הסומא וכו', אם לא נולד כן אלא שנשתנה אחר כך, מברך דיין האמת, ואינו מברך עליו אלא פעם ראשונה, שהשינוי עליו גדול מאוד, ועיי"ש במשנייב סקכ"ט דמדברי הט"ז מבואר שאם בירך פעם על החיגר והקיטע שנעשו כן לאחר לידתן שוב אינו מברך, ואף להסוברים שמברך שוב על חיגר או קיטע שרואה, כ' בשעה"צ (סקל"ב) דעל אותו אדם פשיטא דלכו"ע לא יברך, ולפייז יליע דבאשת לוט לא מצינו חילוק שלא יברך כי אם פעם ראשונה ושוב לא יברך, ומשמע דמברך בכל פעם, ובגמ' השוו ברכה זו לברכת ההודאה והשבח על צדיקים שמברך בכל פעם.

ולהנתבאר דברכת דיין האמת דאשת לוט, אינה משום הצער על עונשה של אשת לוט,

אליהם וגו'" ואכן בהמשך דבריו אמר בלשון יחיד "הנה נא מצא עבדך וגו'". וצ"ב.

ונראה בעזה"י אשר י"ל בזה, דאכן היתה שליחות א' להצלת לוט וא' להפיכת סדום, אלא משום שהיה צריך למלט את לוט מן הרעה, הרי לא יכל המלאך להפוך את סדום בעוד לוט בתוכה, ולהכי משום השליחות להפיכת סדום נתעסק בהוצאתו של לוט מחוץ לעיר, אולם אח"כ המלאך שנשלח להצלתו הוא שאמר לו המלט על נפשך. [שוב הארוני שכ"כ באוה"ח פס' טז].

והנה כשביקש לוט מן המלאכים על העיר הקרובה, בתחילה פנה לשניהם היינו להמלאך שנתעסק בהצלתו לאמר לו על רצונו לימלט שם, ולהמלאך שנשלח להפיכת סדום, שביקשו שלא להפוך העיר, ותשובתו היתה מאת המלאך הנשלח להפיכת סדום "הנה נשאתי וכו' לבלתי הפכיי" וגו'.

(י) ברכת "דיין האמת" על אשת

לוט

בברכות נד, ב תנן על לוט ועל אשתו מברכים שתים, על אשתו אומר ברוך דיין האמת, ועל לוט אומר ברוך זוכר הצדיקים. וכ"פ השו"ע או"ח ריח סעיף ח, ובשעה"צ (שם סקנ"ב) כ', ולא ידענא, לפי המבואר לקמן (קכה סעיף ט) דברכת דיין האמת היא דוקא כשמצטער על הענין וכו', דלפיכך לא מברכין על עו"ג, והא בודאי אינה ישראלית. ואולי, דמצערינן על שלא הועיל זכות של אברהם להצילה שזה מורה על תוקף הדין.

לקיים המצוה. ובאמת א"כ צריך תלמוד, מאי מספקא ליה להגר צדק, הרי להדיא ממקור דינא דזריזין דלא חיישינן לחיי שעה.

ונראה בזה בעזה"י, ובהקדם עוד דוכתי דמצינו שלא חשו לחיי שעה. אי בסוטה יג, ב עה"פ "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" (פי' וזאת הברכה לד, א הובא ברש"י שם) תניא שתים עשרה מעלות היה שם ופסען משה בפסיעה אחת. ועמדו בזה, דיש לעיין כיון דעלייתו להר נבו קרבה את מיתתו, אמאי נזדרזו ופסעו י"ב מעלות כאחד, ולא עלה כדרך הרגילה שלא להפסיד חיי שעה אלו.

עוד הנה בעובדא דעשרה הרוגי מלכות, דאיי במדרש בזה"ל, אמר להם מי יהרג תחילה, ענה רבי שמעון בן גמליאל אני נשיא וכו' אני אהרג תחילה, ענה רבי ישמעאל כהן גדול ואמר, אני כהן גדול וכו' אני אהרג תחילה ואל אראה במיתת חברי, אמר הקיסר וכו'. [וכ"ה בנוסח אלה אזכרה בתפילת מוסף דיוה"כ "ונם לו הרגני תחילה ולא אראה במיתת משרת דר מעון"], ויש להבין איך אמרו אני אהרג תחילה, הלא אף דהיו עומדים להריגה, אית להו חיי שעה, ואמאי לא חשו לזה.

ובביאור הדברים נראה בס"ד, דהנה העליה להר נבו למות שם הלא היה משה מצווה ע"ז מפי הגבורה (שם לב, מט-נ) "עלה להר העברים הזה הר נבו וגו' ומת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמך וגו'", ונראה דכל היכא דיש ציווי על מיתה לא שייך המתנה על חיי שעה, דבאותו הציווי לעלות ושמה למות נאמר בזה גם ציווי שלא להשגיח על חיי שעה.

אלא משום הצער על העונש העלול לבא עליו מעומק הדין המתראה בעונשה של אשת לוט, הרי ודאי חלוק הוא מברכת דיין האמת על חגר וסומא וכדו', דהתם כיון שבירך משום הצער על העונש שנענש פלוני הלז, שוב אין מברך, שאין חידוש של צער בראיה הנוספת, ומשא"כ בצער על העונש העלול לבא עליו עצמו לפי עומק הדין, הרי בכל פעם בהתבוננות בעונשה של אשת לוט מתעורר לצער אחר, על איזה דברים שעלול להענש מהם, ולכן מברך בכל פעם.

י"א) זריזין מקדימין ליהרג על קידוש

ה'.

וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו (כב, ג)

הנה מסורת מזקני ליטא (שמעתיה ממו"ר הגר"א גרבוז שליט"א) שבשעה שהוליכו את הגר צדק אברהם בן אברהם (בן הגרף פוטצקי) הי"ד להעלותו על המוקד, וסובבוהו ברחובות העיר וילנא, כשעברו ליד בית אדוננו הגר"א ז"ל יצא הגר"א וצעק לו שילך מהר ("ר' אברהם גיי בזריזות"). וביארו בזה, דנסתפק הגר צדק אם לילך מהר משום זריזין מקדימין למצות קידוש ה', או אדרבה צריך להאט הליכתו כיון דמפסיד עי"ז חיי שעה, ולכך א"ל הגר"א שילך מהר ויזדרז לקיים המצוה ולא ימתין על חיי שעה, כיון דזריזין מקדימין אף במקום חיי שעה.

ואאמו"ר הגאון שליט"א הביא ראייה גדולה לזה, שהרי מקור דינא דזריזין ילפ"י בפסחים (ד, א) מאברהם אבינו שנזדרז לעקידת יצחק דכתי' וישכם אברהם בבקר, והתם נמי הא איכא חיי שעה דיצחק, ואעפ"כ נזדרז אברהם

שלא לחללו שנאי ולא תחללו את שם קדשי, כיצד בשעה שיעמוד גוי ויאנוס את ישראל לעבור וכו', עכ"ל, הרי דמלבד האיסור שמוזהרין שלא לחלל שמו ית', מצווין בעשה על קידוש השם הגדול.

והרי בכלל המצוה גם מסירות נפשו של החיי שעה, [ועיי' של"ה (שער האותיות) דמי שבא לידו מצוות קידוש השם, ומקיים מ"ע דונקדשתי בתוך בני ישראל, והיינו שמפורסם לעשרה מישראל, ולא דוקא כשרואים, יברך אקב"ו לקדש שמו ברבים, וכפי שידוע שבירך הגר צדק הי"ד ברכה זו]. ושוב אית ביה משום זריזין מקדימין למצוות. (ואולי באמת רק להגר צדק דכידוע שאלו הגר"א אם להצילו ע"י שם ולא אבה, אבל בכל עומד ליהרג על קידוש השם יש לו לחוש על חיי שעה. ויל"ע טובא).

אכן אכתי י"ל בזה, דהכא רק משום הזריזין מקדימין למצוות קידוש השם, דהזריזין הוי מעלה בעשיית המצוה שמקדים ומזדרז לעשותה, בהא אין להמתין על חיי שעה, דאף זה להזדרז ולהקדים למצוות קידוש השם בכלל המצוה וליכא חיי שעה, אבל אי לאו משום זריזין מקדימין אולי י"ל דיש לחוש לחיי שעה כל דאפשר.

ובעקידת יצחק שהיה הציווי מפורש להעלותו לעולה, ומצווה להקריב החיי עולם שלו, נאמר בזה הציווי גם על חיי שעה, ושוב ודאי איכא זריזין מקדימין למצוות.

ובעובדא דעשרה הרוגי מלכות, אף שלא היה שם ציווי ליהרג, אכן הא אי' במדרש וכ"ה בנוסח אלה אזכרה "טהר רבי ישמעאל וכו' ועלה למרום ושאל מאת האיש לבוש הבדים (הוא גבריא המלאך) ונס לו קבלו עליכם צדיקים וידידים וכו'", ואולי במקום שנתגלה להם שיצאה הגזירה מאתו ית', ושוב אין גם מקום להציל עצמם, תו לא שייך חיי שעה, דנימא דיש להמתין ככל האפשר, ומשום ואל אראה במיתת וכו' אמר שימות הוא תחילה.

ולהמתבאר דכל הנך דוכתי שלא חשו לחיי שעה, משום דבמקום ציווי או שנתגלה מאתו ית' על מיתה, תו ליכא למיחש לחיי שעה כמו דלא חיישינן להחיי עולם, הרי לאו פשיטא הוא דכל ההולך ליהרג על קידוש ה' ליכא חיי שעה, ויהא זריזין מקדימין. אכן הגר"א הכריע ואמר לו שילך בזריזות, והיינו משום המצוה לקדש את השם הגדול כמש"כ הרמב"ם ריש פ"ה מיסודי התורה וז"ל, כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה שנאי ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין

"נחשבה" – הגאון מורנו רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א רז"כ "דעת יוסף" אשדוד

"נחשבה" – הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

יסוד התורה – מה חובתו בעולמו

במדרש רבה איכה פרשה ב' פי"ג, מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה.

– מה ההבדל? מדוע חכמה כן ותורה לא? וכי אין הגויים מתעמקים מספיק, וכי לא הגיעו לחקור אפסי ארץ, והלא אף אל הלכנה הגיעו, לא פעם ולא פעמיים, ומדוע לתורה לא הגיעו?

יש לומר כך, הגוים מחפשים בכל החכמה דבר אחד, מילוי הרצונות של האדם, ולזה הגיעו רחוק מאד, לא יאומן כי יסופר החכמה האנושית, אולם תורה זה ענין הפוך לגמרי, תורה זו הוראה, של מה ד' אלקיך שואל מעמך. לא מה אני רוצה להשיג, כי אם מה נדרש ממני. את זה הגוים לא מחפשים כלל.

אמנם המבחן הזה צריך כל אחד לעשות לעצמו, האם הוא מחפש חכמה או תורה, במובן זה. אם הוא מחפש להרויח לדעת זכויותיו, או מחפש לדעת חובותיו. וזו היתה דרגת האבות הקדושים, שאומר התנא דבי אליהו עליהם, שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב.

דהנה יש לאדם מה שהוא צריך לקבל מן העולם, ומה שהוא חייב לתת ולהקריב מעצמו. ולמשל נקח, הרי שנינו, אם אין קמה אין תורה ואם אין תורה אין קמה, ונמצא שעלינו לחפש גם תורה וגם קמה, והנה יש אדם שהעיקר אצלו זו התורה, ורק שבשביל להשיג התורה הוא זקוק לקמה, ואצלו גם מה כשמחפש הקמה המטרה הסופית שלו היא התורה, ונחשב ממילא כמחפש תורה, דאם אין קמה אין תורה, וע"ז אמרו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון, ויש לומר דגם יגיעת דרך ארץ היא יגיעה קדושה ומשכחת עוון.

ויש אנשים שאצלם להיפך שמחפשים בעיקר את הקמה והתורה אמצעי לקמה, קרדום לחפור, ומכנים את מי שיוצא לעבוד כמחפש תכלית... רחמנא ליצלן מהאי דעתא. ואף שחכמינו ז"ל אמרו, לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל צריך לדעת ולהכיר, שהתכלית והמטרה היא, להגיע לדרגה של לשמה.

והנה כיום האוירה היא שכל אדם צריך לחפש לדעת את זכויותיו, ובכל מקום שאדם מגיע יראה שלט "דע את זכויותיך", וכך האדם מתרגל בכל דבר וענין ובכל מאורעות החיים, לחפש תמיד את זכויותיו.

אולם כשמעיינים בספר מסילת ישרים, מיד בפתח הוא אומר שיסוד החסידות ושורש העבודה התמימה שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו. כלומר הא' הוא לדעת ושיתברר ויתאמת אצלו מה "חובתו" בעולמו.

וביותר אומר המסילת ישרים שם, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. היינו שאדם יש לו הרבה פעמים דברים שהוא עמל בהם, אבל צריך לזכור מה המגמה של העמל, ומה הוא המבט, כי מבט רצה לומר המטרה הסופית, וכאשר המלאך אמר ללוט אל תביט אחריו, ואל תעמוד בכל הככר, אם יש ללוט מבט ומטרה שבו הוא משותף עם סדום, הוא לא ינצל, וזהו ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. נשאר לה מבט סדומי. משהו משותף עם סדום, וע"כ לא זכתה להנצל.

וזהו שאומר המסילת ישרים, שאדם צריך לראות שבכל עמל שהוא עמל ידע מה המבט. כלומר מה המטרה הסופית של העמל.

והנה כתיב, וירא אליו ד' - והוא יושב בפתח האהל בחום היום, למעשה אברהם אבינו זכה בזמן זה לנבואה, וירא אליו ד', ומה עשה אברהם אבינו לפני כן, הלא כתוב ברמב"ם כיצד זוכין לנבואה, ע"י שמתבודד במחשבתו, והנה כאן אברהם אבינו, יושב כדי לקרר עצמו מחום היום, ולכאורה זה לא מצב שמביא לנבואה, ומכל מקום זכה לנבואה.

והביאור בזה, שאברהם אבינו הגיע לדרגה כזו שכל מעשיו לשם שמים שאפילו ענין של התקררות מחום היום הביא אותו לנבואה. ועי' רמב"ן עה"ת דברים נפלאים למתבונן.

וזו הדרגה של וכל מעשיך יהיו לשם שמים, שהרמב"ם אומר שלשלימות של הדרגה הזאת הגיעו רק האבות הקדושים ומשה רבינו ע"ה, שאפילו כאשר רעו צאן היו דבקים בהקב"ה.

והנה כמובן שאין לנו שום שיכות לדרגות כאלו, אבל בכל זאת משהו צריך להבין מזה, ואפילו אחד ממאה או אחד מאלף אלפים זה גם כן משהו, ואפילו משהו מן המשהו, ולפחות לדעת שיש מושג של חכמה ויש מושג של תורה, שיש מושג שאדם מחפש לקחת ויש מושג שמחפש לתת ולהקריב מעצמו, ואם האבות הקדושים, אפילו כאשר אברהם אבינו בן צ"ט ביום ג' למילה מתקרר בחום, מגיע לדרגה של נבואה, אזי שאנו לפחות כשאנו כבר בבית המדרש נרגיש ליד הגמ' התעלות כל שהיא, ונסיון לרצות לדעת מה ד' שואל מעמנו, ואם נגיע לזה, הגענו למתוך שלא לשמה בא לשמה. זכינו לתורה... והיה זה שכרינו.

והנה כלל ישראל מתאבל עתה אבל יחיד, על הסתלקות אחד המיוחד מזקני אדירי התורה, שכל ימיו עסק בתורה לשם התורה, באהבתה שגה תמיד, בגבורה לחם מלחמותיה, ובנעימות שקד על דלתותיה, והיא היתה משוש חיו, הוא מרנא ורבנא הגאון המופלא רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל. ועלינו החובה הקדושה למלא

החלל הגדול שנפער, על ידי הוספת חילים לתורה, בעומק ורוחב, ביגיעה ובמתיקות, בערגה ובעריבות. לפי הדוגמה שראינו בחיים חיותו.

וזכות התורה וזכותו של מרן זצ"ל יגן עלינו ועל כל ישראל מהקמים עלינו לכלותינו, והקדוש ברוך הוא יצילינו מידם, ובא לציון גואל בחסד וברחמים גדולים ונאמר...
 ~~~~~

שני מאמרים על מו"ר הגרב"מ אזרחי זצוק"ל.

אין שמחה כתורה!!!

דברים אחדים לזכרו של הגאון הגדול הצדיק רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל ראש ישיבת עטרת ישראל וחבר מועצת גדולי התורה

מהרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

אין שמחה כתורה!!!

דברים אחדים לזכרו של הגאון הגדול הצדיק רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל ראש ישיבת עטרת ישראל וחבר מועצת גדולי התורה

מאת יאיר וינשטוק נ"י

ווי לארעא דישראל דחסרה גברא רבה !

היהדות החרדית בארץ ישראל הרכינה ראש באבל ויגון עמוק עם היוודע הידיעה המרה על פטירתו של האי גברא רבה, מרן הגאון הגדול הצדיק רבי ברוך מרדכי אזרחי זצוק"ל שנתבקש לשיבה של מעלה ביום חמישי שעבר שבע ימים ומעש, בגיל קרוב ל-צ"ה שנים. לאחר כשישים שנה ומעלה של הרבצת תורה באהבת תורה שאין למעלה ממנה. והעמדת אלפים-אלפים של תלמידים מופלגים בתורה ובמצוות.

מרן הגרב"מ אזרחי זצ"ל לא היה רק אחד מגדולי הדור שנהירין לו כל שבילי הש"ס, ראשונים ואחרונים, וספרות המחשבה והמוסר כרחוב קאסוטו בשכונת בית וגן בה התגורר עשרות שנים. הוא היה פס הקול של ההוויה החרדית הקולקטיבית שלנו במשך למעלה מיובל שנים. קולו הרועם נשמע ברמה בכל עניין ועצם מציאותו נסכה הרגשה של אהבת תורה, שמחה ונעימות. מי יודע כמה אלפים ורבבות של בני תורה ולומדי תורה חבים לו את כל עולמם הרוחני כאשר באותם מחנות קיציים של בני תורה הלהיב אותם בדרשותיו וכושרו הרטורי שבו לא היה לו אח ורע, וסחף אותם בשעות הקטנות של הלילה עם ההכרזה הדרמטית שהפכה עצם מעצמינו: יצחק אלחנן שמאלה. ניתן לומר עליו שהיה איש 'חי' רב פעלים. כל מציאותו אמרה חיות. שום דבר לא ישן אצלו. הכל היה ערני ומלא חיים. הוא עצמו, כמעט ולא עלה על יצועו, למד במשך כל הלילה וכתב את חידושי תורתו שנדפסו בספריו "ברכת מרדכי" וכאשר גברה עליו העייפות היה מתנמנם על כסאו. סיפרו עדי ראייה כי ראוהו באופן קבוע בנסיעותיו מעבר לים לארה"ב, כיצד עם תחילת הטיסה היה מתחיל לכתוב את חידושי תורתו השופעים

ונובעים כמעייין ואינו מפסיק אלא בנחיתת המטוס בנמל התעופה של ניו יורק. 12 שעות רצופות של כתיבת חידושי תורה! מי מאתנו ידע על ברכותיו שהתקיימו? אבל הרבה אנשים ידעו ושיחרו לפתחו ובקשו להתברך, והברכות התקיימו! במו אוזני שמעתי מפי אברך חשוב בירושלים שנסע לביתו בבית וגן כאשר היו לו עניינים לא פשוטים בבית ובמשפחה. רבי ברוך מרדכי הקשיב לו בקשב רב, ברך אותו מקרב לב, ואותו יהודי נושע!

יחד עם שלל מעלותיו וכל מכלול פעולותיו הכבירות עבור התורה ועולם הישיבות שהותירו חותם בל ימחה - התברך הגרב"מ בברכת שמים בשמחת חיים, בחוש הומור חינוכי וייחודי שהנעים את האווירה לכל סובביו והעלה חיוכים על פני כולם. בפקחותו העצומה ידע תמיד את שביל הזהב בין אמרת כסף לבין אמירה שאינה במקומה ותמיד קלעו מילותיו למטרה. "כשהיינו ילדים קטנים, אני ואחי הגאון רבי יצחק יבלח"א" סיפר פעם, "לקח אותנו אבינו הגאון רבי ישראל אזרחי זצ"ל (על שמו קרא את שם הישיבה הנודעת שלו בה צמחו אלפי תלמידים רבנים, גאונים, תלמידי חכמים מופלגים, ראשי ישיבות דיינים ופוסקי הלכה, "עטרת ישראל") אל אחד מגדולי הדור, להתברך מפיו. הגדול הביט בשנינו ואמר, "הם עוד יהיו גדולי הדור".

ומה אומר לכם, סיים הגרב"מ, מסתבר שאותו גדול ראה למרחקים. "ערהאט געהאט א ווייטן קוק".

ומי אינו מכיר את האמרה שהפכה גם היא חלק מהוויית הדור, עת צעד פעם ברחוב וציפור שעפה מעליו עשתה באותו רגע מה שציפורים עושות וטינפה את הפראק ההדור שלו.

חיוך שובה לבבות עלה על פניו של הגרב"מ, הוא פנה אל החבריא סביבו ואמר להם בניגון מתוק: הגמרא (סוכה כ"ח, א) אומרת שהתנא רבי יונתן בן עוזיאל 'כל עוף הפורח מעליו מיד נשרף', אני אמנם עוד לא עומד במדרגתו של רבי יונתן בן עוזיאל, אבל עפעס אפשר לומר שהיא נכנסה ללחץ"...

סיפר לי אחינו הגדול הרה"ג מרדכי דוד שליט"א שלמד בימי נעוריו בישיבת "כנסת חזקיהו" בכפר חסידים תקופה של כמה שנים. כי לפני יובל שנים היה הגרב"מ (שכיהן אז כמגיד שיעור בישיבת חברון) מגיע מדי יום חמישי אחה"צ במונית מיוחדת מירושלים אל הישיבה ברכסים כדי למסור שיעור בן שעה פלוס בפני הבחורים בשיעור א'. שיעוריו הגאוניים זכו להקשבה של כמעט 100% שכן הגרב"מ היה אמן ההרצאה היודע לומר את הדברים בניסוח מדויק, באינטונציה מושלמת, ותנועות ידיים וכל מה שדרוש לנואם מן השורה הראשונה אשר גם כשמסר שיעור בסוגיית "עד נעשה דיין", היה מרתק את הבחורים הצעירים בדבריו ואלו הקשיבו לו בשבע אוזניים. אולם מדי פעם קורה שהשיעור הוא מדי עיוני ולמדני, ומתח ההקשבה הדרוכה מתרופף ולפתע רואה הגרב"מ כי עיני הנערים הצעירים חולמניות, משוטטות באוויר, בקיצור הם לא אתו.

מה עושה שועל קרבות ותיק כמוהו? רותם את החוש הסיפורי הציורי העשיר ואת חוש ההומור הבריא שלו, וכאשר ראה שהתלמידים מתחילים להתנמנם ולפהק, מיד החל מספר סיפור למשוך את לבם של הבחורים ולעוררם.

וכך סיפר: שמעו בחורים יקרים 'א מיירא'דיגע מעשה', היום לפני שנסעתי לכאן הייתי בכותל המערבי, ושם עבד פועל ערבי שניקה את הרחבה בסילון מים. עמד לידי תייר

יהודי מארה"ב וצילם את המחזה במצלמת "פולארויד" שהדפיסה את התמונה הצבעונית על נייר תיכף ומיד. ראיתי שהוא כותב משהו על גב התמונה ושאלתיו בסקרנות מה כתב שם. היהודי האמריקאי הראה לי את הכיתוב ואני הזדעזעתי בכל גופי מן השטויות שקראתי:

"הערבי הקדוש שעובד בכותל המערבי הקדוש".

"ואני שואל אתכם" הרעים הגרב"מ בקולו האדיר, "סאיז נישט קיין מיירא'דיגע מעשה? האם זהו איננו סיפור מרעיש. מילא הכותל המערבי קדוש, אבל מהיכן צץ בראשו הנבוב של תייר אמריקאי לכתוב על הפועל הערבי שגם הוא קדוש?"

המטרה הושגה. הבחורים התעוררו והשיעור חזר לפסים. הרכבת נסעה בבטחה והתלמידים שהוקסמו מהסיפור שבו והתעוררו לחיים ורמת ההקשבה חזרה אל הנורמה הרגילה.

בתום השיעור ניגשו אל ראש הישיבה כמה בחורים כדי לדון אתו על חידושי שונאמר וביניהם השתחל בחור למדן ופיקח שגם הוא בעל חוש הומור וניצוץ עליז מרקד לו באישונו (כיום: אחד מגדולי הת"ח בירושלים) ולנגד עיני חבריו ניגש אל הרב ושאלו בחיוך קונדסי עליז:

"כבוד הרב, מותר לשאול שאלה קטנה בנוגע לסיפור בכותל?"
 "בבקשה".

"האם הסיפור הוא אמיתי? או שמא?..."

הגרב"מ סקר את השואל במבטו החרף, חיוך עולץ התפשט על פניו והוא נענה על אתר במשפט שהפך למטבע לשון בישיבה בעשורים הבאים:

"און אז סאיז נישט אמת - איז דאס נישט מיירא'דיג?"... (ואם הסיפור איננו אמיתי הוא לא מזעזע?)

דעתו של הגרב"מ נשמעה היטב בכל מקום, הוא היה דוגמה של "גדלות האדם" באסכולת סלבודקה שאותה כה אהב, ובלכתו מעמנו איבדנו לא רק גדול בישראל, נתח כביר מכותל המזרח שלנו, אביהם של רבבות בני תורה, אלא את החיוך השמח של התורה ואת שאר הרוח שיחסרו לנו בתקופה קשה והרת גורל זו.

מי יתן לנו תמורתנו!

"נטפי דמע על סילוק הארון" [מחנוך חיים וינשטוק נ"י]

קשה לי הקטן נ"י לכתוב על מו"ר הגאון האדיר זצוק"ל את התואר זצוק"ל, איך אפשר לכתוב עליו תואר שמשמש למי שהיה ואיננו, הרי זה כל כך לא, לא היה דבר חי יותר ממנו, שמחת התורה שלו בעת אמירת קושיא תירוץ או סברא ישרה, החיוך הדקיק שניבט מפניו, הביע חכמה אין סופית, היה לו מבט חד מאד בעיניים שיכול היה לשפד את המסתכל בו למקום.

לא אשכח את המילים שאמר לי אבדלחט"א פעם: דו גלאצט מיט דיא אייגען" הייתי אז צעיר לימים אך ידעתי אידיש מצוינת, נחלת בית אבא זצ"ל, אבל מעולם לא שמעתי את המילה הזו "געגלאצט" באתי אל אבי ושאלתיו תרגום ואף הוא לא ידע פשר המילה, עד שבאתי לאמי עליה השלום שידעה אידיש ספרותית ותרגמה לי את המילה "מפלבל בעיניים"

ניגשתי אל מורי ורבי קצת בעזות של בחור צעיר, מהיכי תיתי שאני עושה גלאצן מיט דיא אויגען? הצטחק מו"ר ואמר, ידעתי שתחקור ותדרוש בשבעה דרישות וחקירות עד שתבין משמעות מה שאמרתי לך. אבל להוי ידוע לך, שאיני דורש ממך לברר מילה זו או אחרת כי למאי נפקמ"נ לך אם אמרתי כך או אחרת.

אבל מה אני דורש ממך שכשאני אומר לך פשט בתוס' זה יזעזע אותך ויציק לך ולא תוכל לישון עד שלא הבנת דברים כהווייתם.

איך הגעתי לשיבת חברון? זה כלל לא היה בתוכנית.

זכורני כשלמדתי בישיבת "קול תורה" היה מסלולי בטוח לפני, אני הולך בעקבות אחי הגדולים שלמדו בישיבה, שלאחר קול תורה נכנסים לישיבת פוניבז', הדבר היה פשוט אצלי כביעא בכותחא, גם אבי זצ"ל הדריך אותי אבדלחט"א שעלי להיות בכל שנות הישיבה עד שאגיע למסלול ההמשך.

עד שהגיע בחור מסוים לא אנקוב את שמו, הוא היה נקרא מלך השיעור כי נבדל היה מכל בני השיעור, גבה קומה היה ויפה תואר מאד, גובהו היה למעלה מראש מעבר לכל בני השיעור, הוא ניחן בכושר הנהגה בלתי ניתן להשגה, היה לו ראש עילויי מדהים, בשניה אחת קלט כל תוס' ועוד לפני שכל חברי השיעור הבינו את תחילת התוס' הוא כבר היה בדברי המהרש"א וכו'.

אין פלא שכאשר החליט משהו עבור בני השיעור, זה היה סוף פסוק, למרות שבני השיעור לא היו "קטלא קנייע'ס" לכל אחד הייתה הדעה העצמית והעצמאית שלו אבל כשפלוגי החליט בטלו כולם כאילו היו עשב השדה.

לאותו בחור הייתה החלטה ברורה שהוא עובר לחברון, זה תאם את האופי שלו ולמרות שהצליח מאד בישיבה לא היה מי שלא הסתכל עליו בהערצה (גם הרמ"ם התייחסו אליו מאד בכבוד) פרש באמצע השנה יחד עם עוד קבוצה לחברון. אחרי כמה חודשים בא לבקר את הישיבה והחליט לעשות נפשות לחברון, הוא אסף את "עדר הצאן" שנותרו ללא רועה והחליט עבורם כי הם הולכים לחברון, כבר דאגתי לכולכם שם, אמר בחגיגות.

אני הייתי קצת חצוף, שאלתי אותו ומה רע בשיעורים שיש לנו כאן, הרי אנחנו עושים שטייגען מעולה, למה צריכים להחליף ישיבה באמצע? נתן בי אותו פלוני מבט חריף ביותר ואמר לי בזה"ל.

"כשתכיר את רבי ברוך מרדכי תתחרט על המילים".

מה הפירוש? שאלתי.

"כשתשמע את השיעור שלו תבין, מה זו "תורה מסיני" הוא מוסר שיעורים כנתינתה מסיני"

הייתי בחור צעיר רחוק מהמושגים הרחבים עליהם דיבר, לא הבנתי בדיוק מה פירוש "כנתינתה מסיני" אבל המילים קסמו לי מאד, אני הולך להיות ממשיך התורה, אני עומד לקבל תורה מפי רבי ברוך מרדכי ששמע מפי זקנים וכו' עד למשה רבינו ע"ה.

אבי זצ"ל לא עמד מנגד כשבאתי לספר לו על ההחלטה הפתאומית.

כשבאתי לשיעור שלו בשנת תשל"ד התרגשתי לקראת השיעור הראשון, לא הפסקתי מלהביט בו מהופנט לחלוטין, זכורני שלמדנו אז את פרק "כלל גדול" במס' שבת, את

השיעורים התחילו מל"ט מלאכות שבת, הוא נתן לנו כללים ומושגים ברהיטות עצומה עם ריתחא שקשה לתארה, היו לו שאגות ארי ומבט חריף כל כולו תורה, ראינו את שמחת התורה על פניו כשהוא מתמוגג מכל הבנה חדשה בגמ' ובמפרשים. כל מילה חדרה לתוכי וחרטה בי חריטות של נצח, למרות המרחק בשנים, עדיין זה עומד מולי צרוב בתאי הזיכרון, לא היה אדם שעשה אצלי רושם כמותו.

קשר נשמתי עמוק נכרת בינינו, חשתי כי אף הוא אוהב אותי אהבה עזה ומקרבני בכל מיני קירוב. אבל לא הייתי בן יחיד, הוא אהב כל אחד מבני השיעור אהבת נפש, לכולם האיר פנים, אי אפשר היה להירדם בשיעור שלו.

אנקדוטה אחת זכורה לי שאירעה עם חבר בשיעור שהיה מספר ימים עייף מאד, הוא הלך לישון בשעות לא שעות והמאמץ נתן בו את אותותיו. באחד השיעורים פיהק הלה רח"ל לא אחת ולא שתיים. מו"ר נתן בו את עיניו במבט חודר ביותר.

"אתה יודע מה עשית עכשיו???"

הבחור נבהל וכל כולו החל לרעוד מפחד.

רב ברוך מרדכי לא מרפה.

"הבה נגדיר את מה שעכשיו עשית. במו פיך (הפיהוק) יצרת מצב כאילו תלית שלט על החזה "אדוני אתה משעמעם אותי והרי זה כל כך לא נכון, אני האדם האחרון שמשעמעם.. הלא אני טורח כל כולי ביגיעה עצומה כדי לתת לכם תורה שנאמרה מפי הגבורה, איך ניתן לפהק בשעה כזו?!"

מאותו יום הבחור נזהר בכל כוחו שלא לפהק אפילו פעם אחת.

הוא גם מאד הקפיד שנאמר סברות מדויקות להפליא, הוא לא יכול היה לסבול שנזייף בסברות, הסברא הייתה צריכה להיות חדה ומלוטשת בלי כל גמגום. כל "וא"ת" בתוס' היה ביאור נרחב למה התכוונו התוס' בקושייתם ולאחר מיכן ה"וי"ל" שינה את כל המהלך הוא עמד וטרח מה היה לפנים ומה השתנה.

זכרוני שיום אחד שאל שאלה בשיעור, לא הרהרתי הרבה ואמרתי סברא לתרץ, הסברא נראתה יפה מאד, אבל מו"ר לא היה מרוצה ממנה בכלל, הוא התחיל לפרוך אותה מכמה וכמה כיוונים.

משום מה לא נרתעתי והעזתי פנים ללמד זכות על דברי והבאתי לו סימוכין ממהלך של אחד האחרונים.

הצטחק לו מו"ר ז"ל ואמר אתה אונס. כלומר אתה אונס אותי לקבל את דבריך למרות שדעתי אינה נוחה מהם כלל.

אבל אני בשלי. והלא גם מצאתי לזה סימוכין מדברי מפרש זה וזה.

מו"ר נותן בי עיניו הפקחיות ואומר לי: או, אתה כבר לא אונס אלא מפתה ממש.

אבל אני לא נרתע, הבאתי את דברי המפרש והקראתי את לשונו, להוכיח שדברי מיוסדים על דבריו, כמעט בזה הלשון.

הצטחק לו מו"ר והגיב... ועכשיו אתה כבר ממש מוציא שם רע.

נעלבתי קשות, לא הייתי רגיל לכזה יחס, מו"ר קלט שנפגעת ממש מאד ולאחר השיעור קרא לי ועודדני מאד, הוא הסביר לי כי מטרתו הייתה שנלמד לדייק, הוא לא אמר שהסברא

שלי מופרכת מכל וכל, אבל יש בה עקמימות ודבר זה אינו בריא, כי אם נשבים בברק החריפות מתעקמים והולכים.

"חבל על הראש שלך שיתעקם לגמרי, ולכן נועדה ביקורת זו להשיבך אל התלם".

כך למדנו שיעורים שבנויים על אדני הבנה ברורה וחלקה, עם בהירות עצומה, בלי לוותר על אף פרט, דבר זה בנה אותי אישית מאד ועל זה אני חב לרבי זצ"ל הרבה תודות.

יכולתי לכתוב עליו עוד רבות, אבל הלא אני מקטני קטני תלמידיו, ואין לי את היומרה להיות המספיד, את זה אשאיר לגדולי תלמידיו שחסו תחת צילו שנים רבות. להם יש הרבה מה לספר ולבכות את השבר הגדול, כי נסע אביר הרועים זי"ע מאתנו לגנזי מרומים. בהותירו אחריו אלפי תלמידים שלמדו אצלו משך יובל ומעלה שנים.

ופרט חשוב אני חייב להזכיר, כי בשנות תשי"ד או קצת מאוחר יותר כשרבנו היה אברך צעיר אחרי החתונה כבר נתן שיעורים בישיבת כפר חסידים עוד בהיותה בזיכרון יעקב, כשהגיע לתת את השיעור הראשון הקביל את פניו הגאון רבי נח שמעוןוביץ זצ"ל (היה זה ממש טרם הסתלקותו) יחד עם ה"לב אליהו" הגה"צ הקדוש רבי אליהו לופיאן זי"ע הוא התלווה עם אחד התלמידים רבי נתן צוקר זצ"ל ששאלו מה הטרחה הזו? ענה לו הלב אליהו: וואס הייסט כבוד התורה. הם ירדו במורד הישיבה להזמין במיוחד את מו"ר למסור שיעור, ביקש הלב אליהו שהיה זקן ושבע ימים רשות ממו"ר להיכנס לשיעור, מו"ר השתומם על הבקשה אמר לו הלב אליהו שלא יקשה בשיעור ואין לו לחוש.

הוסיף רבי יחיאל מאיר שליט"א שאם רוצים לקבל מושג איזו טרחה זו, מדובר בירידה ארוכה מאד, גם לאנשים בריאים זו הייתה נחשבת טרחה לא פשוטה, לא כ"ש לישיש, אבל ל"לב אליהו" נחשב הדבר כחלק מכבוד התורה שחולקים למרביץ תורה בעל שיעור קומה.

ניחא אם זה מדובר במרביץ תורה באמצע שנותיו שכבר נותן שיעורים עשרות בשנים, אבל כאן מדובר באברך צעיר מאד שרק עתה התחתן.

למי ששומע זאת, הדברים אינם ניתנים להתקבל על הדעת, ה"לב אליהו" מרום מעלתו בתורה ביראה ובשנים ניגש אל אברך שהיום נחשב ממש "צוציק" רשות לשמוע אותו?

אלמלי שמעתי זאת מפי עד נאמן מאד ששמע את זה מאביו זצ"ל שהיה תלמיד הישיבה באותם ימים לא הייתי מאמין. אבל הסיפור הזה הושמע באוזניו של רבינו זצוק"ל ב"ארנה" בתקופה האחרונה כשהיה חלוש מאד וזו הייתה אולי ההופעה האחרונה שלו בציבור, במילים הללו קיבל את פניו בעת שנכנס לאולם.

העולם לאלפיו היה המום לשמוע סיפור זה מפי הגאון רבי יחיאל מאיר צוקר שליט"א שהנחה את הכנס ובמילים אלו קיבל את פניו.

שבעים שנים של הרבצת תורה בבהירות עצומה ועוד קודם לכן בישיבתו בתחכמוני הלא היא ישיבת חברון כנסת ישראל כשקדן עצום ומחדש נפלא שזכה להיכנס ולשמוע שיעורים בבחורות מפי מרן הרב מבריסק זצוק"ל וזכה ללמוד חברותא עם מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי זצוק"ל.

יהי רצון שהבורא ירפא את השבר הגדול שהושברנו וירעיף עלינו טללי ניחומים על סילוקו של האי גאון צדיק וישיש שחי את התורה עד לרגע האחרון לחייו.

"בזמננו" (בעין הסערה)**פרק ל"א "בנתיב היסורים"****[מעגל שני של הסיפור]****פתיחה למעגל השני:**

לאחר טלטלת של קרוב לחמש שנים מגיע דודי לתחנה חשובה בחיים הקמת בית עם צילה שהיא אמנם בעלת תשובה חדשה יחסית, אבל בשנים הללו בנתה את עצמה בצורה חזקה ביותר, יש לה אישיות פלדה והיא מסוגלת לקחת אתגרים קשים מאד, דודי עדין הרבה יותר ממנה, יש לו נפש רגישה מאד הוא מתמודד עם קשיים אך צולח אותם לבסוף בהצלחה, עתה הוא כבר לא מתמודד לבד עם קשיים עלתה עמו לספינה אשה חזקה בעל עוצמות עצומות וכבר בתחילת הדרך יש להם אתגרים לא פשוטים שעליהם לעבור יחדיו.

בפרק זה נראה איך הם צולחים את הקושי הגדול שמרק למפתן ביתם.

^^

שנה עוברת לה ביעף, דודי עושה שטייגן רציני ביותר, הוא משכים קום להתפלל עם הנץ במניין ספרדי בו קבע את מקומו, לאחר טעימה כל שהיא רץ לכולל, להיות פותח את דלתות בית המדרש, הוא אהב להיות הראשון לפני כולם, כך היה לו שקט לעשות חזרות על כל מה שלמד במשך השבוע, החברותא שלו הגיע כשהוא כבר היה בסוף החזרות, דודי ישב ללמוד עמו בלי להחליף אפילו מילה אחת, נאמן להבטחתו לצילה ללמוד תורה לשמה.

גם צילה הייתה מחוץ לבית רוב שעות היום, היו לה הרבה הזמנות מכל מיני מפעלים שאהבו את עבודת הגרפיקה שלה, הם שילמו בעין יפה בלי להתמקח, את המשכורות לשנה תמימה שנתנה לה אמה הפקידה בבנק ליום פקודה, רק בסביבות השעה 8 בערב נפגשו שניהם, להחליף רשמים ממהלך היום. צילה קרנה מאושר, היא ראתה את דודי עולה במעלות, רב שלמה העיד בפניה כי כל שבוע שעובר דודי מתעלה יותר ויותר, אם כך מה היא צריכה יותר.

אבל משהו חסר בבית אין אות וזכר לילד שיבוא וימשיך את סדר הדורות.

עוד שנה חולפת ועדיין אין אפילו מקצת רמז, כי הם עומדים להיות הורים מאושרים, דודי החל להילחץ, הוא ניסה להרגיע את עצמו כי קיבל הבטחה מאת הצדיק מבנימינה שיהיו לו בנים ובני בנים, אך בזה לא היה די כדי להרגיעו, הוא זכר כי ההבטחה לזיווג הגון התמהמהה, עקב קטרוגים מלמעלה, מי יודע אם הבטחה זו אף היא באותו גדר?

על פני צילה לא ניכר דבר, היא קרנה אושר והקרינה זאת על כל סביבתה, היא לא העלתה שמץ דיבור על החסר, ולא עוד היא ייסדה שיעור לבעלות תשובה בביתה, בכישרון מיוחד במינו הצליחה למשוך עשרות בעלות תשובה מכל הגילאים שהיו צמאות לשמוע את דבר ה', פעמיים בשבוע באו אליה בשעות הערב לסלון היפהפה שלה לשעה וחצי, צילה הכינה מדי יום בזמנה החופשי נושא בו תוכל לדבר בשיעור הבא, היא באה מוכנה היטב והרצתה ברהיטות רבה בדרך של מורה ורבה הנערץ רב שלמה שרפשטיין, היא קיבלה ממנו דרך מיוחדת במחשבה והנחילה אותה לתלמידותיה.

צילה מלאה את סדר יומה עד שלא הותירה לעצמה רגע למחשבה על העתיד.

כשעברו שלוש שנים, החל דודי להישבר, לא די לו שהתחתן מאוחר, הוא גם צריך לחכות לילדים שנים נוספות? נחומי כבר היה אבא לשני ילדים ורק הוא ערער כפרד במדבר. לא אחת בלי שירגיש התפרץ בבכי בלילה בשוכבו על מיטתו לאחר שעות רבות של נדודי שינה וחלומות מפחידים על זוג חשוכי בנים שהולכים לבית עולמם בלי להותיר אחריהם זכר.

מי יאמר קדיש אחרי המאה ועשרים עברה מחשבה מפחידה בלבן, הוא כבר רץ קדימה, עוד לא עבר את כור ההיתוך וכבר בדמיונו העשיר חווה את הכל.

צילה אף היא החלה לדאוג, אך בניגוד לדודי כבשה את כאביה בתוך תוכה, היא השתדלה להתחזק ולהתפלל מתוך קירות לבה, את מרי שיחה שפכה בתהילים אך נזהרה כלפי חוץ לא להפגין זאת.

דודי התחיל לדבר עמה שצריכים ללכת לרופאים, כדי לברר אם ישנה חלילה וחס בעיה, לפעמים הבעיה נפתרת בטיפול קטן, כך גם היה עם סבו וסבתו ז'ל הם לא זכו להיפקד מיד, אבל אחרי שנפקדו באו האחרים בשיירה.

צילה הסכימה עמו בכל מה שאמר, אבל טענה שלפני שמיצו את חלק התפילה אין לפנות לרופאים, עלינו לנסוע לכותל המערבי ולמקומות הקדושים הנוספים לעשות ימי תפילה עבורנו, הרי את זה ה' רוצה, היא הזכירה את מאמר רבי יצחק בגמ' ביבמות שה' מתאווה לתפילת הצדיקים ולכן גרם להם לעקרות כדי שיתפללו ויבקשו על כך, כדי שלא יחשבו שהילדים זה דבר טבעי וחלק מדרכו של עולם, שאחרי כך וכך חודשים נעשים הורים.

זה לא דבר פשוט כלל, כל הגעת חיים חדשים הוא נס גדול מאד, כל ילד שנולד הרי זו צמיחה חדשה של עולם חדש שהתחדש כעת ונברא עוד שלשלת חדשה של בריאה יורדת לעולם. הנס הזה גדול יותר מתחיית המתים שהקב"ה רק מחזיר את הגוף הקודם שכלה באדמה, הרי כך למעשה גם טבעו של גרעין החיטה [וכל גרעין צמיחה] שהוא בלה באדמה וצץ מחדש.

למה אנו מסתכלים על נס תחיית המתים כנס מעל הטבע וצריכים לומר זאת ב"ג עיקרים שאנו מאמינים באמונה שלימה שבעת שיגיע העת והרצון מלפני הבורא יתבך שמו ויתעלה הוא יחיה את המתים במאמרו, אם לא חוקקים זאת במוח וחוזרים עליו תמיד עלולים חלילה וחס לכפור בנס הזה ואלו את הלידה שהיא נס כפול שמונה שהרי העולל נוצר כמעט "יש מאין" את זה לוקחים בצורה הכי טבעית?

"אז מה עלינו לעשות כעת? שואל דודי שהתרגל שבכל דבר צריכים לשאול את צילה מורת הדוך.

"אנחנו נוסעים כעת לקבר רחל, הלא כמה אנשים נושעו שם בכל מיני ישועות, אני מלאה בתקוה שגם אנחנו ניושע, אבל אני מבקשת ממך שאתה תעתיר ותקרע עולמות, כי לך יש זכויות יותר ממני, אתה ירא שמים ובן צדיקים, זכותך גדולה ממני שבאתי מבית רחוק מאד מיראת ה'".

דודי הסכים עמה ויחד נסעו לקבר רחל, שם שהו כשש שעות ואמרו פעמיים את כל ספר תהילים בכוונה עצומה, כל פרק חזרו עליו פעמיים שלוש, עיני דודי וצילה הזילו דמעות, הם לא בושו להפגין את כאבם ברבים.

יומיים אחרי כן נסעו לכותל המערבי וגם שם הפכו עולמות. כך גם במירון. לאחר מיכן חלקו את סדר יומם, בכל שבוע פקדו מקום אחר ושופכים את לבם לבורא יתבך שיעניק להם מאוצרו הטוב.

אבל עוברת עוד שנה ואין סימנים, דודי החל להפעיל לחצים ללכת לרופאים.

צילה ביקשה עוד חצי שנה מיצוי של תפילות, אנו חייבים להוכיח לבורא עולם שהפכנו עולמות לפעול דרכו ולא להיזקק לחסדי הרופאים.

רק כשעברו ארבע וחצי שנים מהחתונה ועדיין לא נושעו הסכימה ללכת לרופאים. מרגע זה התחילו חיי גיהנום, הם היטלטלו מרופא לרופא, כל אחד ניסה בדוך זו או אחרת, אבל נראה היה שהישועה רחוקה.

"אולי מישוהו מקפיד עלינו" העלתה צילה יום אחד השערה, מי יודע אולי פגעתי בשל לשוני החריפה בחברות, אולי גם אתה לא נזהרת והתחככת עם זה או אחר, כדאי להתחיל לעשות סבב בקשת מחילה מכל מי שרק יתכן שפגענו בו?

דודי הסכים עמה בכל לבו, מאותו רגע כמעט כל לילה היו שניהם ישובים על הטלפון כל אחד מנסה להשיג את אחד ממכריו ושואל אם יש להם קפייד עליהם. כל אלו שנשאלו פקחו עיניים בתימהון, שאנו נקפיד עליכם? חלילה וחס, הדבר לא יתכן.

אך היו כמה שאמרו לשניהם שבזמנו נפגעו, אבל וודאי שאין הם רוצים שחלילה וחס לא יהיו להם ילדים. הם מיהרו למחול מכל הלב והבטיחו שכל טינה וקפיידא סר מלבם.

דבריהם לא עודדו את הזוג הצעיר, עתה מתברר שיש כאלו שבזמנו נפגעו, מי אומר שהם סלחו מכל הלב? חייבים לעשות סילוק הקפדות שלא יחולו עליהם כלל.

דודי וצילה עשו סדר שלם של הסרת קפיידות, הן מאלו שכבר נפגעו וגם מאלו הנסתרים שעדיין לא עלו עליהם, אבל החודשים חולפים ואין התקדמות.

כשראו ששום דבר לא זז, החליטו לפנות לאלו שעושים הסרת עין רעה (אופשפרעכערס) הם פנו לארבעה לכל הפחות ועשו את כל מה שניתן להסרת עין הרע, אחד מהם אמר להם שמצא כ-22 עיניים רעות שניתנו בהם, הוא עשה סדר שלם של הסרה וביקש עבור כל עין תחת עין' במזומנים.

הימים חולפים להם במרוצה ואין שום שינוי, דודי משתדל לשמור על עצמו לא ליפול בזרועות היאוש, הוא יושב ולומד בכלל בהתמדה עצומה הוא נחשב כאבוק המובחר ביותר בכלל, כל שבועיים הוא מוסר חבורה במשך שעה שלימה על הנושאים הנלמדים, אם בסוגיות המסתעפות בט"ל המלאכות ואם בהלכה, האברכים יוצאים נרעשים מהישרות העצומה והדרך הסלולה שיש לו, התקיים בו הפסוק "לולי תורתך שעשועיי אז אבדתי בעוניי" הלימוד מחזיק אותו שלא יפול לזרועות היאוש. הוא מרבה בתפילות וכמעט זועק בשמע קולנו יש לו סדר שלם של תחנונים שחיבר על כך.

אך כשמתקרבים תשע שנים מהנישואין ועדיין אין זכר לנס, חלה לפתע אצלו נסיגה, הוא נעשה מדוכדך וסגור, צילה לעומתו לא נואשה לרגע, היא סגרה את כל כאביה בפנים ולא החצינה רגשות, היא המשיכה במסירת השיעורים שלה עם מאור פנים, כאילו אין לה שום צער שחולף ומעיב על שמחתה.

מפעם לפעם נסעו לעוד רופא או רופאה שהוכיחו עד כמה הם רחוקים מהבנת העניין, איש מהם לא ידע לפענח את המוזרות כשבעצם הכל לכאורה נראה תקין אצל שניהם ובכל זאת אין תוצאות חיוביות.

עד שהגיעו אל ד"ר יוסף הדר רופא מהמומחים הגדולים בתחום הזה, לאחר סדרת בדיקות שעשה הביא להם בשורה שחורה משחור, לצילה יש בעיה עם איזה משהו מסוים שסוגר בעדה את דלתות ההיריון. אבל זה מקרה נדיר ביותר שפוגשים אותו אחד לחצי מיליון, לכן אין כמעט לרופאים בארץ מושג כל שהוא הן לאבחון ול"ש למציאת התרופה הנכונה.

הוא הבהיר להם חד משמעית כי אין מרפאה שיכולה לטפל במקרה נדיר כל כך גם ברחבי ארה"ב ואירופה, אבל יש לו חבר ביוהנסבורג שבדום אפריקה ד"ר אוגוסט פינהנדלר גרמני ממוצא יהודי, שמתגורר שם.

עלי ליצור איתו קשר אם יש לו את הכלים לטפל בנושא אמר ד"ר הדר.

כעבור שבוע הגיעה התשובה, יש סיכוי רציני כ-שבעים וחמשה אחוזים להצלחה, אבל לצורך זה צריכים לשהות כשנתיים שלוש במקום והעלות רבבות דולרים מלבד כל האירוח במקום.

צילה עשתה את החשבון וגילתה שהיא תצטוך למכור את הדירה ואת כל הרכוש וגם אז היא לא מכסה את כל העלות, ולאחר כל זה אין ערובה בטוחה רק 75% זו הוצאה לא פשוטה וגם התנתקות מכל העבודה שלה כשיחזרו שניהם יהיו עניים מרודים לפי כל הכללים.

"אולי נגזר עלינו להיות "חשובים כמת" אפשר להיות בלי ילדים ולהיחשב כמת ואפשר לקיים את הגזירה בעוני, כסף הולך כסף בא, אבל ילדים אם אנו מפספסים את חלון ההזדמנות, זו אבדה שאינה חוזרת" טען דודי שהיה מוכן לקפוץ על העגלה עם כל הקושי שבדבר.

צילה נחלקה עליו, היא טענה לו שזו כבר השתדלות מעבר למה שצריכים, יש לכל אחד חובת השתדלות מסוימת שעליו לעשות והתורה התירה זאת, כפי שדרשו חז"ל על הפסוק "ורפוא ירפא" מכאן שניתנה רשות לרפוא לרפאות.

הוא אומר שלעולם היינו צריכים לקבל את גזרת הבורא בלי שום השתדלות חיצונית, רק בתפילות מקרב הלב כמו שעשו האמהות הקדושות, אבל התורה אמרה שיש רשות לגשת אל הרופא ולעסוק בדרך בשר ודם, בכך אנו מתערבים בגורל שגזר הבורא והכל בגלל חוכמתו יתברך שהסכימה לכך, השאלה היא... עד כמה? לעשות את מה שהרופא מציע, לדעתי מעל ומעבר לחובת ההשתדלות.

"אז נחכה מי יודע עשרים או שלושים שנה" התפרץ דודי בזעקת יאוש.

"אני מתפלאה עליך דודי איפה האמונה והביטחון שקיבלת מבית אבא? היד ה' תקצר?? את הכל אתה מטיל על בשר ודם?! אני מכירה חברה ששמונה שנים הייתה עקרה, היא הייתה נגד טיפולים של רופאים כי פחדה מהם מאד, לפתע בלי שום טיפולים נושעה, כי לא פסקה מלהתפלל לא היה יום שלא גמרה את ספר תהילים, כולל סדר פסוקי תהילים שעוך החיד"א. והקב"ה שהוא הרופא הגדול הושיעה. עלינו להראות לבורא שאנו נשענים עליו לחלוטין ולא להתייאש" השיבה צילה.

"אבל אולי תתייעצי עם רב שלמה מו"ך ורבך, מה הוא חושב על הטיפול היקר שעלינו לעבור?"

"לזה אני מוכנה, אשאל אותו ואת אשר יורה לי אעשה" הבטיחה צילה.

צילה לא התמהמהה, היא שטחה את השאלה בפני רב שלמה, הוא חשב בעניין כשעתיים ולא יכול היה להכריע, השאלה מדי גדולה לכתפיים שלו, הוא החליט להפנות אותה אל המקובל רבי חיים נמני שיד ושם לו בחוכמת הקבלה. אך גם רבי חיים לא רצה ליטול הכרעה.

השאלה עברה לכמה מגדולי ישראל, לאחר כמה ימים טרופים הגיעה התשובה, לקחת את ההצעה של הרופא למרות היוקר הגדול ובעזר ה' יתברך הטיפול יעלה יפה והם יחזרו עם ידיים מלאות, גם אם יצא רק ילד אחד זה כבר עולם מלא, פעמים שאותו ילד יכול להביא משפחה גדולה. חייבים לעשות את המאמץ ולא לזעוק לאחר מעשה כשלא עשו כלום.

צילה קיבלה את הפסק בלי לפקפק בדבר, היא צייתה לכל מה שמורים לה בלי להעלות פקפוק בדבר. מרגע זה החלה התארגנות לקראת הנסיעה הגדולה שדורשת הרבה הכנות ומזומנים.

צילה עשתה את הכל שתקבל תמורת דירתה את המקסימום, הם עברו לעת עתה לבית רב שלמה עד הרגע שיצאו לדך.

רב שלמה טיפל ביתר הדברים, הוא גם התחייב להעביר להם מדי פעם את הסכומים שיצטרכו במשך זמן השהות.

דודי עשה השתדלות עצמית שלא דיבר עליה עם צילה, מרגע שידע שיחיה בחו"ל החל ללמוד אנגלית, הוא גילה שיש לו כישרון לקלוט שפות, צילה לא התחילה לדעת דבר על כך, דודי בוש לספר לה שהוא מבזבז שעות חשובות של לימוד על עניין כזה.

צילה לא חשבה לרגע שדודי צריך ללמוד את שפת המדינה, די לה בכך שהיא שולטת באנגלית בצורה רהוטה למדי, לדודי זה ממש ביטול תורה עדיף שישב וילמד עוד מסכת עוד ראשונים ואחרונים ולגדול בתורה, היא זו שתדבר עם הרופאים ותשוחח עם אנשי המדינה בה הם גרים, אין צורך בכל העזרה שלו. אבל דודי לא אוהב להיות איגנורנט (בור) הוא לא יכול לחשוב לרגע שיצטוך לעמוד כמו טיפש ולחכות שהיא תתרגם לו את כל הנאמר.

בכך עבר על האזהרה הגדולה שהזהיר אותו רב שלמה שרפשטיין לפני הנישואין: אל תעשה דבר מאחורי הגב, תחילת החורבן בהרבה בתים שנעדר מהם שלום בית נעוץ בעצמאות הלא נכונה, בת הזוג נקראת "אשת איש" למה נקראה כך? כי כל מבטחה וכל יהבה הוא על אישה, היא סומכת בו ובוטחת בו ואינה יכולה לחשוב שהיא נפרד ממנה לרגע, אבוי אם האשה תגלה לפתע שהבעל מסתיר ממנה דברים, אין הרוח שווה בגודל הנזק שיהיה אחרי כן.

כשהגיעה זמן הנסיעה, נסעו לירושלים להיפרד מההורים, רב אברהם וברוריה עמדו נרגשים מאד, הם ידעו עד כמה שהזוג הצעיר עובר כדי שיוכלו להיושע בילד, מה לא עשו כדי לקבל את מה שאחרים מקבלים כדבר המובן מאליו.

לאחר מיכן יצאו לשדה התעופה עם רכבו של רב שלמה, כל הדרך הדרך רב שלמה את הזוג מה ואיך לעשות במשך שהותם הארוכה ביוהנסבורג, הוא אישית דיבר עם כמה עסקנים שילוו אותם בזמן שהותם וידאגו לכל החסר להם.

דודי וצילה עלו למטוס, דודי היה נרגש מאד, מעולם לא עזב את ארץ ישראל ולא הסתובב במקום כה גויי, האם ימצא את עצמו כפי שעד עתה היה מסודר? אך כל זה אינו העיקר, הוא לא הפסיק מלהתפלל על כך שיחזרו עם ידיים מלאות, הוא לא ביקש על יותר מילד אחד, אסור לתפוס מרובה כי תפסת מרובה לא תפסת, עדיף לבקש מהקב"ה בקשה אחת, על זה יש סיכוי גדול יותר כפי מאמר חז"ל תפסת מועט תפסת.

בכל עת הטיסה ישיבה צילה שקועה בספר התהילים היא לא הוציאה את עיניה מהספר הקדוש בכל לבה האמינה כי רק בזכות התפילות הם יושעו, הנסיעה היא רק כסות טבעית לדרך העולם, אבל מי שזוכה רואה את הכל במוחש, מבשרי אחזה א-לוקה כל דבר שאנו פועלים מראים לנו איך הקב"ה מנחה ומנווט את העולם, ואין דבר נעלם מנגד עיניו.

דודי ניסה ללמוד את סוגית הגמ' האחרונה בה היה עסוק בעיון, אבל מוחו היה עייף ולא, כל התלאות של השבועות האחרונים נתנו בו את אותותיהם, וכך ישן כל הטיסה.

צילה חשה צריבה עמוקה בתוך לבה, דודי רחוק מאד ממה שחשבה לעצמה, היא השתדלה לטשטש את המחשבות שנגסו בה בפנים הלב, היא ניסתה בכל כוחה ללמד עליו סנגוריה כי קשה לו עם המצב והוא לא יודע איך מתמודדים עם זה. אבל הסנגוריה הזו הייתה חלשה למדי, כי בטבעה הייתה קיצונית בדרכה, מה שהביא קושי לקלוט את התנהגותו בצורה טבעית.

היא התפללה בכל לבה ששלום הבית שלהם לא יופר בשל כך.

"די לי בצרה הנוראה שאין עדיין ילדים שממלאים את כל חלל הבית, האם אני צריכה גם להיענש ששלום הבית יהיה רעוע חלילה וחס?"

"אבא רחום תן לנו את הישועה בקרוב ותזכה את דוד בן ברוריה בכוחות ויכולת לקבל את הגזרות שלך באהבה ובהבנה מלאה ותן לי את הכוחות להתמודד איתו ביחד" סיימה את תפילתה הקצרה מעמקי הלב.